

138 1/2
1914

საგზაო

საგზაო

1914

სექტემბერი, № 9, მოზრდილთათვის.

ქართული
ლიბრერი

ნაკადული

საქმასწავლებლის
ჟურნალი.

წამოვიყალიბე მეათე. ❁ სექტემბერი, 1914 წ.

138 | 12
 1414 | 12
 1414 | 12

3726

ძუნწი.

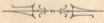

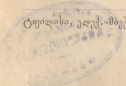
ილიას წიგნების სარეკვი.
ილიას წიგნების

I—ზუნწი, —სურ.	1
II—ვანთილი, — ღუქსი დ. თურდოსშირელისა	3
III—შემოდგომის საღამოს, —ცქვიტისა	4
IV—საოცარი ვაშლი, —ხალხური ზღაპარი, (დასასრული) ნიკ. დარაშვილისა.	14
V—მინიონა, — შათხათა ფონ-როდენისა (გაკრძელება) თარგმ. გ. ღ—ძისა	24
VI—ძვირფასი ნადირი, —(დასასრული) ნ. ნ—ძისა	35
VII—რგვენი ძაღლი, —(ივაკე) სანდრო შინშაშვილისა)	42
VIII—ილია ქავქაიძე, —ვასტანგ კატეტიშვილისა	43
IX—ბრძოლა აღამიანისა ბუნებასთან, —წკრიდი შკორე და შუსაძე, —ი. როსტომაშვილისა	53
X—სამწუხარო ამბავი, —მოსეისა.	63
XI—წერილი რელიქციის მიმართ.	64

ი. შ. მ. ც. ბ.

ტფილისა, კლკ. -მბეჭდ. ა. კერესელიძისა, გაბუევის შესახვევი, № 1.

გ ა ნ თ ი ა ღ ი .

სიხარული კინთავსებს

დებდეთ შუქურ ვარსკვლავსა —
რა მომხიბლავად ციალებს,
განზიადს უძღვინს საღამოსა,
აღამს რომ შოაფრიალებს.

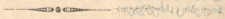
ნიაფი დაჭრის მდგლოსა,
უვარცხნის ხუჭუქ ქოჩორსა;
ხანაც ქურდულად კოცნასა
მოჰპარავს ვარდის კოკორსა.

ღამის შთეველი ბუღბუღი
ტკბილ ხმებით მომღერალია,
აღტაცებული ხმა-ტკბილობს,
სატრფოს შეწენებით შთერალია.

ქისკისით მოხტის ნაკადი —
შთების უბადლო შვილია;
აღმოსანი შუფეებით
წალკოტი მოფენილია.

ფაშია, ფაში ზღაპრული:
ყოველი მოღბენილია;
სიამტკბილობა ქვეყნისა
ლაგვარდზე აღბეჭდილია.

დ. თურდოსპირელი.

0 2 6 0 1 0 2 6 8 შემოღობის საღამოს.

X--სოფელში წმინდა გიორგის ეკლესია თავისი დიდი გალავნით მშვენიერი სანახაია. პატარა, თეთრად გალესილი შენობა ხშირ ბეივანში ყვავილივით მოსჩანს. გალავანშივე, აღმოსავლეთით, კარგად მოზრდილი მდინარე ზურგთ უკან ჩამოუდის, ისე რომ თუ მღვდელი და დიაკვანი არ დუდუნებენ, მიწყნარებულ და კარ-გამოკეტილ ეკლესიაში მუდამ ისეთი გუგუნნი და ხმაურობა დგას, გვეგონებათ შთელი გუნდი უზილავე სულთა განუწყვეტლივ ღალადებს და მრავალ ხმით გალობსო.

წყლის ნაპირზე დიდი ვერხვებია ჩამწყრივებული. საყარაულო ჯარის კაცებივით სწორე აღმართულან, გარდა ერთისა, რომელიც გალავნის კედელთან ისე სასაცილოდ წამოკუხულა, თითქოს მუცელი დაჰგვრეშია და საცაა, ტკივილით გამწარებული, კედელს დაეჯდნობაო.

ვერხვებსა და ვერხვებ შუა ჩარიგებული ვარდის ბუჩქები მანში ალის ფრად ანთიან. ძირს-კი, ფოთოლთა შორის, დილის მზისაგან შენათებული მდინარე უეცრად გაიღვებს და ისევ მიიმალება.

ეკლესიის მარჯვნივ დაბურული ბეივანია გამართული. ზეებ ქვეშ მარჯვნივ და მარცხნივ სკამებია ჩამომწყრივებული. ეკლესიასა და ბეივან შორის პატარა ადვილი მკედრებს უჭირავთ. ზოგი საწლავის ქვა მიწის პირად არის ჩასმული--ისე, რომ ხალხი თავისუფლად ზედ დადის; ზოგიც სხვა-და-სხვა ფრად შეღებილ რკინის მოაჯირებით შემოუფარგლავთ და ხეხილებიც ჩაურგავთ.

ეკლესიის მარცხნივ გალანის ნახევარი თავისუფლად დარჩენილი. იქ მუდამ ბალახი მუზლამდინ ღელავს. რქვე წყლის პირას, ვერხვებ ქვეშ, დიდი ოთხკუთხიანი ლოდები აწყვია ჩამოსასხდომად.

ეს მხარე მეტად ლამაზია მთვარიან ღამეს, მეტადრე როცა დავახშმებული მთვარე დიდ ზურთივით მთის იქიდან ნელნელა ამოცურდება და თეთრ ეკლესიას ვერხვების კენწერობიდან თავისუფლად შეანათებს.—იქაურობის დანახვა იმ დროს ადამიანს სიცოცხლეს მოანატრებს, იმ სოფლის ახალგაზღვრა ზაფხულობით თავს მუდამ სალამოობით იქ იყრის და თამაშობასა და მღერაში დროს ატარებს.

გალავეანშივე გზის პირად ორი ოთახია ღამის მთევლები-სთვის აშენებული. არ ვიცი—წინად რა იყო, მაგრამ ახლა-კი ეს ორი ოთახი მომეტებულ ნაწილად ჩაბნელებულები იყვნენ. მხოლოდ ამ ზაფხულს ერთი ოთახის თანჯარაში, შუქი ყოველ ღამ ბეუტავდა. მისი კარები არც აედარში და არც კაი დარში ამ ოთხ თვეს არ გამოხურულა. ისე რომ, წინ რომ გავველოთ, კარების პირდაპირ ცარიელ ფიცრებზე მწოლარე ავადმყოფს კარგად დაინახავდით. ტახტის გვერდით ბუხარს შავად პირი დაელო და შიგ შემდგარ კრაქის კვამლს ნაფაზით უკანვე აბოლებდა.

ავადმყოფს თავი ბუხრისკენ ეღო; მთლად დასიებული, თუ თვალები ძლიერ არ შეუშუბდებოდა, კარგად ხედავდა გამვლელ-გამომვლელს. დროდა-დრო სახარელი კენესა ისმოდა ოთახიდან. ამბობდნენ—ავადმყოფი სრული კკუსია არ იყოვო, თუმცა-კი ისიც უნდა ითქვას, რომ მას იმ ჭამად არაფერი არ ეტყობოდა. პირიქით—მის სახეზე ისეთივე დიადი ტანჯვა იხატებოდა, როგორც ყველა იმ გარემოებაში მყოფ ადამიანზე. ზოგჯერ დამცხრალ თვალებში რომ ჩაგებდათ, ისეთ ღრმა და დაკავებულ სევდას აღმოიკითხავდით, რომ გული ქვალას დაგიწყებდათ. სიტყვა-პასუხი მოკლე ჰქონდა და თავაზიანი რომ გეკითხათ—როგორა ხარო, გიპასუხებდათ:

— თქვენი დამაწყევარიც იხსნას ღმერთმა, ამ ყოფაშიაც მე ვარო;— ძლივ-ძლიობისას კენესით იტყოდა და გაჩუმდებოდა. ამაზე მეტს ვერას ათქმევინებდით: თითქოს სძულდა ყოველი სიტყვა, თითქოს ტკივილი არაფრისათვის აღარ ატლიდა. არ ვიცი— ეს იყო ჩიზეზი, თუ ავადმყოფის ცუდი გარემოება და ის შემზარავი სუნი, რომელიც იმას დასცემდა, ერთი ორი გულ-ჩვილი ადამიანი თუ შეხედავდა, თორემ დანარჩენ ღროს მარტოდ-მარტო იყო. ბევრჯერ ნომხდარა, რომ იმ ორ ადამიანს, მოუცლელიობის გამო, ერთი-ერთმანეთის იმედით პურიც კი არ მიუწოდებიათ და ავადმყოფი ორი დღე, ან დღე ნახევარი უსმელ-უჭმელი, ღვთის ამარა ყოფილა. აბა, ის ხომ არას იტყოდა, არას ღროს არ დაიჩივლებდა, მით უმეტეს, რომ მადა საიმისო არა ჰქონდა, მეტადრე იმ ღროს, როცა შესივდებოდა.

ეს-კი იყო, რომ ზოგჯერ, როცა ცოტა კარგად შეიქნებოდა, ჯობ-დაჭერილი რის ვაი ვაგლახით ალაყაფის კარგაში გმინვით გამოვიდოდა და იქვე ჩაჯდებოდა. გულესიასთან რომ გამგლეღ-გამომგლეღელი ხალხი დადგებოდა და პირჯვარს დაიწერდა, სანთლების ანთების მაგივრად ორიოდ გროშს იმას მიაწვდიდნენ. ის-კი რომელსამე პატარა ბიქს იმ გროშებს გაატანდა ღუქანში და პურს, ან თამბაქოს დააბარებდა. ხან საკმელზე თვითონაც უარი უთქვამს.— აი, ხვალ ეს კერძი მყოფა და თქვენ ნულარ შესწუხდებითო, მაგრამ სწორედ იმ დღეს, როცა ხმის გამცემს ვერა ხედავდა, უფრო ცუდად ხდებოდა, სწეულება სჯაბნიდა და სულს უმწარებდა.

ბევრჯერ მთვარიან ღამეს, როდესაც ხეივანში ახალგაზღების სიმღერა გუგუნებდა და მის ოთახში-კი მარტო მთვარის შუქი კარებიდან შოკრიდებლად და თავისუფლად შემოდოდა, ავადმყოფი ზეზე წამომჯდარა და უმწეო ბალღივით ქვითინი ამოუშვია; ქვითინში ჩურჩულით ხან-და-ხან ორიოდ სიტყვაც ისმოდა:

— ღმერთო, რისთვის მტანჯავ ასე დიდხანს, რა შვევა? — გარედ-კი ამ დროს სიციხეხლის ხმა ახალგაზდათა სიძღვრაში და სიციხე-კასკასში ნათლად იხატებოდა.

ესე და ამგვარად გაატარა მან ზაფხულის თვეები და, საკვირველია, შემოდგომასაც მოესწრო. შემოდგომამ მშვენიერი დარი დაიჭირა. მზე ისე ტკბილად ნათებდა და ცა ისე ძლიერ გალურჯდა და გაღრმავდა, რომ იდამიანს ფრთები ესმოდა და მისი გული შორს გაფრენას ლამობდა. მთა, ტყე და ველი თითქოს უფრო მოახლოვდნენ: ქვა და ქვიშაზე კრემლივით სუფთა წყალი მოჰქვებდა.

ერთ ამ მშვენიერ საღამოს ავადმყოფი ვალაყანში გამო-სულიყო და მზის გულზე ვერხვების პირდაპირ ნახევრად წა-მოწოლილს, ცალი ხელი ლოდისათვის მიეხრჩინა, მეორეში-კი ჯობი დაეკავებინა და მიდამოს ათვალერებდა. სახეზე ხან შა-ვი აღიმურჩივით რაღაცა გადაჰკროდა და მონათქვამულ შუბლ-ქვეშოდ თვალები მოეცრემლებოდა: ხან-კი შუბლი ისევე გაეშ-ლებოდა და სახე უარესად უფითრდებოდა. ექვი არ იყო, რომ დრო-გამოშვებით ტკივილები ძლიერ აწუხებდა. ერთ ხნო-ბად ტკივილების გამო ხან-გრძლივ ჩახუჭული თვალები თით-ქოს შეღავათით გაახილა. შეღავათის ნიშნად ღრმად ამოიო-ხრა და კოტა ხნით წვალეებისგან განთავისუფლებულმა ათა-მაშებულ ვერხვების ფოთლებს შეხედა.

ყველაზე მაღალ კენწეროზე მან ერთად ერთი წითელი ფო-თოლი შენიშნა. ფოთოლი კოტზე საკუდავად ჩამოკიდულიყო და ისე უცნაურად ხტოდა და ცახცახებდა, თითქოს ლეკურს უფლისო. იგი, უკანასკნელ ძარღვზე დაკიდებული, წითლად და-მჰკანარ კალთებს აქეთ-იქით ატრიალებდა და შიშისგან თავბრუ-დასხმული მაინც განუწყვეტლივ ხტოდა და ცახცახით ლეკურს უფლიდა. ავადმყოფმა შეხედა და უეცრივ გარინდებულს მდუ-ლარება გაღმოედინა. იქნებ კვლავ ამგვარი შედარება თავის-დღეში აზრადაც არ მოსვლოდეს, მაგრამ მარტოდ-მარტო

მყოფს ის ერთად ერთი ფოთოლი პირდაპირ თვალსა და იმ ცეკვით რაღაცას ეუბნებოდა.

ავადმყოფს მთელი ძალ-ღონით სურდა ყოველი ფიქრი თავიდან მოეშორებინა, მაგრამ შელოცვილივით ფოთოლს თვალს ვეღარ აშორებდა. უცქეროდა და ფოთლის ყოველ დატრიალებასზე შუბლი ეღრუბლებოდა, კრემლები ტყვიასავით გულზე სციოდა.

ფოთლის ცეკვამ მას ის დღეები მოაგონა, როდესაც ის ესევე გამწარებული ცეკვავდა. ცეკვავდა იმ დროს, როცა მოთმენა და თვით სიცოცხლე თითქოს ერთ ძაფზე-ღა ეკიდა. მიუხედავად ამისა მაინც ვისმე კარებზე ატუზული რაღაცანიჩნით შესძახებდა და, რომ ხალხის ყურადღება მიეპყრო, აჩეჩილი მხრებით დაიწყებდა გარშემო ტრიალს.

მრავალმხრივ დაკიდებულ ფარაჯის ძონძები ვგრძევე უფრიალებდნენ, როგორც ის ფოთოლი და გული-კი მწუხარებით და ბევრჯელ შიმშილით სწორედ იმ გვარადვე უკანასკნელ ძარღვზე ეკიდა. თუ ერთხელ ვერ ვაიგებდნენ, გლახა მეორედ მოჰყვებოდა ცეკვას. მაგრამ ბევრჯელ-კი გაუკითხავეი დარაბებს სადმე მოჰფარებია და ცეკვის დროს გამოყოფილი კრემლები მორიდებით მოუწმენდია, ხან ძლიერ მოქანცული სადმე ბოძს მიყრდნობია და რამდენიმე წუთით თითქოს ამ წუთი სოფელს განშორებია. ეგ იყო მისი შეღავათი.

იმ წაშს გულის გადაფერება სამოთხე იყო მისთვის. ასე მოაგროვებდა ორიოდ გროშს და ლუკმას; მერე ხალხს განზე გაუდგებოდა და იყო მარტოკა... მარტოკავე დაეინებით სულ რაღაცას ფიქრობდა, რაღაც ვერ მოენელებინა და აკი ბევრჯელ უცებ შესძახებდა — „არა, ეს არ შეიძლება, წარმოუდგენელია“. შემდეგ, სადაც იჯდა, იმ ადგილიდან წამოვარდებოდა და სხვაგან გარბოდა, თითქოს ის ადგილი ყოფილიყოს ყველაფერში დამნაშავე.

აი პირველად სწორედ ამგვარ მის მოქმედებას ზოგიერ-

თმა თვალი შეასწრო და ოდესღაც საქებურ და ქვეიან ჯანს
ლომანს სიგიყეს ხმაყ დაუგდეს. აწ-კი სხვანიჩრად როგორ
იფიქრებდნენ, როდესაც სოლომანი უცნაურ ცხოვრებას
ეწეოდა.

ზამთარ-და ზაფხულ სულ დადიოდა. მთელი ქვეყანა ფეხ-
ქვეშ ედო და მოუსვენრად დაძრწოდა. ზაფხულში სადმე სო-
ფლის ბოლოში ვისმე კალოზე, ან დანგრეულ საწნახელში
ეძინა; ზამთარში-კი ხან ბოსელში იყო, ხან საბძელში ჩაღა-
ბულას წაიყრიდა და დილაშდის იქ კავკაევებდა. მისი სახლი-
კი შუა სოფელში ფანჯრებით გამოკობტაეებული პატარა-
ლივით იტყრებოდა. მის ვენახს მეტი მსხმოიარებით ტოტები
ემტყრეოდა.

ბარემ გაწყობილი და სავსე ოჯახი ჰქონდა სოლომანს,
შაგრამ ვინ იცის რამდენი წელიწადია, რაც მან თავის არე-
მარეს ზურგი ადრიკა და დაწყველილივით თავისი თავი
თვითონ განდევნა. მართლაც და თავზარდამცემი და გასაო-
ცარი იყო ის უბედურება, რაც რომ ერთ ზამთარს მას თავს
დაატყდა და აღბად სოლომანზე ისეთნიჩრად იმისათვის თუ
იმოქმედა

ახალგაზდამ, ჯან-ლონით და იმედით სავსემ სახლი ყელამ-
დინ მოჰყარა, ზედაც ისეთი კარგი ცოლი შეირთო, რომ
სულ თავს ევლებოდა. მერე მარგალიტით შეიღებოც გაუჩ-
ნდა. სწორედ დიდი ბედნიერება იყო იმისთვის, სამუშაოდან
რომ დაბრუნდებოდა... ერთი მუხლებზე შეაცოცდებოდა, მეო-
რე ტახტიდან მოუვლიდა, ქუდს მოხდიდა და მამას შუბლზე
აყოცებდა; მესამე ჯიბეს უქექდა; მეოთხე დედას სამხრის გა-
შლას შველოდა; ყველაზე უფროსი-კი თავის გაკეთებულ პაწია
ურემს მიაგებებდა და ვითომ გაჯავრებით ეტყოდა:

— სად იყავ, კაცო! ამ ქალაქია დღეს ხარ-კამეჩი რაზედ
შოპიციდინე? წავიდეთ და ის გასატიალებული ძნა დროზე მო-
ვიტანოთო.

ერთი სიტყვით—ერიმული და მზიარულება მის არ გამოღეულა და რა იყო, — ის უკუღმართ ზამთარს ისე უცრად რა გამოუტყვრა? იმ დაწყველილ წელიწადს, როცა ეს მოხდა, თებერვლის დამდეგ სოფელში ხმა გავარდა—ყელ-ჭირება მძვინვარებსო. სანამ სოლომანი ამას ყურს მოჰკრავდა, ერთ საღამოს პაწია ბიჭი გაუბდა ავად: მესამე დღეს ორი კიდევ ზედ მიჰყვა და ერთ კვირაში-კი ხუთი შვილიდან უცებ ცარიელი დაჯდა. ცოლიც სიმწარისაგან უდროვოდ შობამ თან გაიტანა და სოლომანს კერა სიზმრის სისწრაფით ჩაუქრა.

იმ დღეს, როდესაც სოლომანიმა ცოლიც სამარეს მიაბარა და სახლში დაბრუნდა, მან ოთახიდან ძველი ფარდაგი, რომელზედაც მისი ცოლი ესვენა, გარედ გამოაქანა და ისეთ ნაირად გაბერტყა, თითქოს რალაც ეზიზღება და რალსაც მორიდებით იკლისო. მერე ტახტს ისევ გადააფარა, ბუხართან ერთად-ერთი ახმაურებული ჭრიკინა თითის ტარით მოკლა, გარედ გადმოავდო, კარები გადმოიჩაზა და იქვე ჩაჯდა. ისე იყო გარინდებული, თითქოს სრულიად დამშვიდებულიყო. მეზობლები კიდევ ჰკვირობდნენ, იძახდნენ— „ადამიანი ძაღლია, ყველას ეჭვევაო“. იჯდა ისე უნძრველად საღამომდის; მერე უცებ ერთი ტაში შემოჰკრა, თან ჩაიკინა და თავი ისე ვაიქნია, თითქოს საოხუნჯო რამეს უამბობენო. მერე ზეზე ადგა, შეეცეცილი ახალუბი გაისწორა, ქამარი ქვემოდ ჩაიწია და იღლიაში ჯობ-ამოჩრილმა საითკენღაც გასწია. ის დღე იყო და ის...

იმ სოფელს იმისი დიდხანს არაფერი აღარა გაუგონია-რა.

გავიდა ოცდა ხუთი წელიწადი.

ერთ ზამთრის სუსხიან საღამოს ძაღლებმა სოლომანის სახლის წინ, რომელაც მის სახლი-კაცს დარჩენოდა, ყვეფასტებეს. შავი დიდი ძაღლი ლობეს მივარდნოდა, ორი ტოტი ზედ შეეწყო და გამალებული იყუფებოდა. პატარა ძუენა-

კი ერდოს არ მოშორებია, თითქოს ეშინიანო. შორიდან დახედვით
 ძაღლებიც ხმას აძლევენ.

სოლომანის სახლში ლამუა ერთი. ძაღლის ყუფაზე თვარ-
 თაეშლიანი დედაკაცი წამოდგა და კარებისაკენ გასწია. მას-
 თან ერთად კედელზე ჩადილი ისე აპყვა, თითქოს მეორე ვი-
 ნმე დაედევნაო. სახლში კი იმის მეტი არაეინ იყო. დედაკა-
 ცმა კარები დააქროილა. გადმოდგა დერეფანში და გადმოს-
 ძახა:

— რომელი ხარ, რატომ ახლო არ მოხვალ? — იმას
 აღბად მეზობლის ბავშვი ეგონა, რომელსაც ძაღლისა ძლიერ
 ეშინოდა და მუდამ, როცა პურის სასესებლად მივიდოდა,
 ლოპკისთან აიტუხებოდა და იჭიდან იძახდა. დედაკაცს შევით-
 ხვაზე ხმა არაეინ გასცა. ძაღლი პატრონის დანახვაზე უფრო
 გააფთორდა და ლობეს უფრო გამაღებული მიაწყდა. დედაკა-
 ცმა იუცხოვა, პატარა ძაღლს შეუტია, ხმა ჩააკმენდინა და შე-
 მდეგ ლობესთან გადმოდგა.

— რა ექნა, რა უნდა იყოს, ეს ძაღლები ნება რამ გა-
 დარია, — გაიფიქრა მან და სწორედ ამ დროს რაღაც უცნაუ-
 რი ხმა მოესმა... დედაკაცი უფრო ცნობის მოყვარეობამ აი-
 ტაცა. მან მეორე ძაღლსაც ჯობი მოუქნია, ლობედან შორს
 გაიგდო და როცა ფიხის კუნძზე შედგა, რომ უკან გადაეხარა,
 უცებ გულშემზარავი ტირილი შეესმა. გულგახეთქილი დე-
 დაკაცი ახლა კი უფრო დაეშურა. მსხვილ მარგილს ხელი ერთ
 წამს ვაგაკურად სტაცა, ადგა, ფეხით წალამს ლაწალაწი
 აუყენა და გადაბრილმა ჩაიხედა: ძირს ვიღაც თეთრ თმაწვე-
 რა გაბანჯღლული და აქონილი კაცი პირქვე ემხო და ტი-
 როდა.

— ვინა ხარ, დეთისნიერო, ან რა გატირებს, შე საცო-
 ღაო შენა?! — ჩაეკითხა ხელმეორედ დედაკაცო, მაგრამ, რაკი
 მტირალმა ხმა არ გასცა. ლობიდან ძირს დაეშვა. ანთო
 კრაჭი და მეზობლებისაკენ გაქანდა. მალე აქა იქ სახლებში

ხალხი ახმაურდა, უკვე ჩამობნელებულ სოფელში კრავდა გამოანათეს და ზოგიერთმა ორღობისკენ გამოაშურეს. სოლომანი ისევ ისე იდო, მხოლოდ აღარა ტიროდა. რაკი ახლად მოსულებმაც ვერა ათქმევინეს-რა, ერთმა ხანში შესულმა კაცმა ხელი შეახო, თავისკენ მიატრიალა და კრავი მიანათა.

— ჰეი, დაილოცა, ღმერთო, შენი მადლი! ეს ხომ სოლომანია?— წამოიძახა მან თოფნაკრავივით და გამშრალმა ისევ უკან დაიწია. მალე იცნო სახიდან შესლილი სოლომანი მისმა ახალგაზდობის ამხანაგმა და ძმობილმა ვანემ.

დედაკაცებში საშინელი წუწუნი და პირჯერის წერა ასტყდა. იმ ღამეს, რაკი სოლომანი თავის სახლში აღარ შევიდა, მეზობლებმა როგორც იყო დაიყოლიეს და თავიანთ სახლში დააბინავეს. ის იყო და ის... თავის სახლის გვერდით არასოდეს აღარ გაუვლია.

ასე და ამგვარად უკანასკნელ ხანს წანწალით მოუძღურებული და ავადმყოფი სოლომანი თავის სოფელს დაუბრუნდა, მაგრამ ცხოვრებით-კი ისევ ცხოვრობდა, როგორც ყველგან. მომეტებულ დროს მოუსვენარ სიარულში ატარებდა. სოფლის ბოლოდან სოფლის თავში ავიდოდა და მეორე გზით დაბრუნდებოდა, რომ ისევ ზემოთ გატრიალებულიყო.

ბოლოს, რაკი ავადმყოფობა ძლიერ მოერია და სიარულიც აღარ შეეშლო, ვალაენის კარებს აღარ მოშორებია. იქ გამეღელ-გამომეღელნი ან ფულს მისცემდნენ, ან საკმელს მიაწვდიდნენ, მაგრამ მოხუცი ბევრი წილი ყარაულებისაგან გამოდიოდა. თავის სახლი კაცებისას არას ნდომულობდა; შესფოთებული მულამ ხელებს ასარსარებდა, თუ სახლი—კაცის კოლი რასმე ჩამოუტანდა. ამაზე კი ხალხი იძახდა „საცოდავი. შეშინებულია და მოწამელისა ეშინია“.

შემდეგ რაკი ძლიერ დასივდა და იარებიდან წყალმა დე-

ნა დაუწყა, იმ ეკლესიის მღვდელმა ღამის სათვეი
გაულო, საკაცურებით ასწიეს და იქ შეიტანეს. მას შემდეგ იქ
იყო. ზოგჯერ სიმსივნე დაუკლებდა, თითქოს ცოტასაც მოი-
ხედავდა და გარედ გამოვიდოდა.

აი, სწორედ, იმ საღამოსაც თითქოს თავი კარგად იგრ-
ძნო. ნოტიო ოთახში გულიც აღარ უდგებოდა... ტკივილთან
ერთად რაღაც არ ასვენებდა... გარედ გამოსული იმ წუნარმა
და მშვენიერმა შენოდგომის საღამომ თითქოს აღერსით მი-
იღო. მაგრამ მოხუცმა ვერც აქა კპოვა ხანგრძლივი მოსვენე-
ბა. იმ წითელმა ფოთოლმა მისი გულის ნადები გამოაშკარა-
ვა და უკანასკნელ ეპოს იმისი ცხოვრება ზღაპარივით გადაუ-
შალა.

უკვირა, უკვირა მოხუცმა ფოთოლს და უცებ ისე მოე-
ლანდა, თითქოს აცახცახებული წითელი ფოთოლი აქეთ-იქით
ჰყვლას ტანჯვისაგან განთავისუფლებას ემუდარებოდა. უსაზ-
ღვრო შიში და მწუხარება იხატებოდა იმის ტრიალში, მაგ-
რამ ის უკანასკნელ ძარღვზე ეკიდა და შეუწყნარებელი მიინც
ტრიალებდა.

უკვირა მოხუცმა და უცებ თვალები შუშასავით გაუხდა.
მან ზეზე წამოიწია, თითქოს გულში აღძრულმა უსაზღვრო
შებრალებამ ამ წამს ტკივილები მთლად დააეიწყა. ცალ მუ-
ხლზე წამოჩოქილმა მარჯვენა ხელში ჯოხი მოიმარჯვა და
უკანასკნელი ძალ-ღონით ესროლა... მაგრამ ჯოხი ხელიდან
უმალ გაუფარდა... გულიდან საშინელი გმინვა აღმოხდა და
იქვე დაეცა. გვიან-ღა იყო... ვედარ მოასწრო საბრალომ,
რომ თავისავე ბედში მყოფი წითელი ფოთოლი წვალებიდან
შალე გაენთავისუფლებინა. სამაგიეროდ განთავისუფლებას
თვითონ მაინც ეღირსა.

სქიტი

საოცარი ვაშლი.

(დასასრული).

აშლაშაფი უეცრად რაღაც უცნობ ქვეყანაში გინდა. იქ ერთ ქოხში დაინახა ვიღაც მოხუცებული დედაკაცი. — შეიძლება, დედი, ამაღამ აქ შამინახო? — უთხრა ვაშლაშაფმა მოხუც ბებერს.

— შობძანდი, შვილო, — მიიპატრია ბებერმა, — მხოლოდ უკაცრავად კი, რომ ამაღამ შენ საკადრის ვახშაშს ვერ მოგართმევ — უბედურება დაგვატყდა თავზე.

— როგორ თუ უბედურება? — გაოცებით შეეკრთა ვაშლაშაფი? — გმიხვდებიან ამ მართლაც უბედურებას?

— ისე, შვილო, რომ ჩვენ ქვეყანას მოველინა ერთი ცხრა-თათიანი გველეშაპი. თუ იგი იქნება დაიწყო სიკვდილი. იმას უჭირავს მთელი წყალი. არავის შეუძლია უიმისოდ დალიოს ერთი წვეთი. გამოუცხადა ომი მთელმა ხალხმა. ზოგი იძახდა — ფეხები დაეკრათო; ზოგი — კული მოეკრათ და გადიკარგებაო; ზოგი ურჩევდა ხალხს — თავები დაეკრათ. ამნაირად გამოუცხადეს ომი გველეშაპს. ახალ-მოკრილი თა-

ვების ადგილას გველეშაპს სხვა საზიზღარო თავები ამოსდის. მუსრი გაავლო მთელ ქვეყანას: — ათი ათასი ადამიანი შთანთქა წყეულმა, და ახლა მის ბრძანებას ვემორჩილებით. ყველანი, ერთი და ხელმწიფე. ახლა ერთ სურა წყალში მეფემ უკანასკნელი თვისი პირშო ქალი გაუგზავნა გველეშაპს, და სწორედ შუალამის დროს შთანთქავს ამ საცოდავ მსხვერპლს.

— მაშ, როგორც გეტყობა, ბები, დასაღვეი წყალი არ ბეჭნება, — უთხრა ვაშლაშავმა.

— იი, რას ბძანებ შეილო: მე წყალს ვინ მაღირსებს; მეფესაც კი ენატრება წყალი.

— არა გაქვს რა წყლის ჭურჭელი მიინც? — ჰკითხა ვაშლაშავმა და მეტი სიბრაზისგან თვალებიდან სისხლმა წვეთა დაუწყო.

— როგორ არა: აი, ეს ძველი ლიტრაა; მგონი დაობდა კიდევ: ექვსი თვეა წყალი აღარ მდგარა თივ.

— ეს რა არის? დიდი ჭურჭელი არა გაქვს?

— აბა სხვა რაღა ჭურჭელი ბეჭნება. ქვევრები გვაქვს, შეილო.

— ჰო და — მაჩვენე ის ქვევრები.

ბებერმა უჩვენა ცარიელი ქვევრები. ვაშლაშავმა დაავლო ერთ ოთხსაპალნიან ქვევრს ხელი და გაეშარათა წყლისკენ. ბებერი ბევრს ეხვეწა, ბევრს ემუდარა, მაგრამ ვაშლაშავს უკან აღარ მოუხედნია მივიდა ვაშლაშავი წყალზე და დაინახა ერთი მშვენიერი ქალი, რომელიც მწარედ მოსთქვამდა და იმდულრებოდა.

— რა გატირებს, ქალო? ნუ გეშინია: მე დაგიხსნი იმ საზარელი გველეშაპის ხელიდან, — იმედინანდა უთხრა ვაშლაშავმა.

— ეჰ, უბედურო, გირჩენია საიდანაც მოხვედდი, წახვიდე მალე, თორემ შენც ადრე მოგვლდება ბოლო. ქალომა განწირულებით აათვალ-ჩათვალღიერა ვაშლაშავი, ძლიერ მოეწონა მისი მოყვანილობა, მისი გაბედული, მამაკი სახე და ტირი-

ლით უთხრა: — წადი მალე; ცოდვა ხარ—ჩაგნთქავს შენს წყნარებას.
 ლო. მეც ვეყოფი ქვეყანას სატირელ-საივავლაზოდ.

— შენ ნუ გეშინია, — მიუგო ვაშლაშავმა: მე მოვედი, რომ დაგიხსნა ამ განსაცდელისგან და იმედიცა მაქვს—გავიშარჯვებ.

ამ ლაპარაკში რომ იყვნენ, მოისმა საშინელი გრიალი: ასტყდა ქარიშხალი; შეიქმნა ელვა; ცაში გაჩნდა ცეცხლის ნაპერწკლები და ქვეყანა შეინძრა: შეარყია გველეშაპის გრგვინვამ.

ქალმა იწყო ქვითინი; შეხედა გველეშაპს და ცხადად მიხვდა, რომ მოახლოვდა მისი აღსასრული. სიკვდილის ფერი დაედო. უნდოდა ეთქვა რალაცა, მაგრამ ენა დაემა და ძლივს და მხოლოდ მოახერხა: — წადი, ცოდვა ხარო. — მაგრამ ვაშლაშავი, ვით სალი კლდე, უშიშრად იდგა და შეჰყურებდა მომავალ გველეშაპს, რომელიც პირიდან ცეცხლს ჰყრიდა და თვალები დიდრონ საკირესავით ეგზნებოდა. გველეშაპმა გადმოიხედა მალლიდან და სიხარულით დაინახა დაბლა ორი ადამიანი. ერთი დაიქუხა და ჩამოუშვა ბოლო, რათა მოეხვია ორივესთვის, მაგრამ ვაშლაშავმა იძრო ბასრი ხმალი და ისე შემოჰკრა ბოლოში, რომ შუაწელამდი მოჰკვეთა. გველეშაპი გამწარდა და სახარლად დაიწივლა; გააღო უბა რათა ჩაეყლაპა თავისი მებრძოლი, მაგრამ მეორედ ისე შედგრა და შემოჰკრა ხმალი ვაშლაშავმა, რომ მთის ტოლი თავი შუაზე გაუპო და მოჰკლა.

როცა მეფის ქალმა დაინახა ვეშაპი მკვდარი და ვაშლაშავი უვნებელი, სისხლიანი ხმლით, მეტი სიხარულისგან არ იცოდა რა ექნა: ხან ტიროდა, ხან იცინოდა. ფეხებზე მოეხვია თავის მსხნელს. ვაშლაშავმა ააყენა მეფის ქალი და თვითვე შოიხადა ბოლიში.

მეორე დღეს მთელ ქვეყანას მოეფინა ვაშლაშავის სახელი და გველეშაპის სიკვდილის ამბავი. მოვიდა აუარებელი

ხალხი. ყველა ვაშლაშავს აქებდა და აღიდებდა; დიდი და პატარა ვაშლაშავისათვის ლოცულობდა და ღმერთს ლერებდა მის სიკაცხლეს. თვით მეფე-დიდებულები მიეგებნენ ვაშლაშავს და ლოცავდნენ. შემდეგ ხელმწიფემაც მიიწვია ვაშლაშავი და დიდებულების დასწრებით ჰკითხა:— გვითხარი, როგორ დავასახუქროთ მთელი ჩვენი ქვეყნის დახსნისათვისო. რაც გინდა—მთხოვე შეილო: ამსრულებელი ვარ,—უთხრა მეფემ—სოლად მოგცემ, თუ იკადრებ, ჩემ ქალს და დაგილოცავ ჩემ ტახტსაცო. მაგრამ ვაშლაშავმა უარი განაცხადა ყველაფერზე და უთხრა მეფეს:— არაფერი მინდა, მეფევ, თქვენგან; მხოლოდ ამას გეხვეწებით: თუ შეიძლება—ამიყვანეთ ჩენს ქვეყანაშიო.

ყველა, დიდი და პატარა, შეუდგნენ თათბირს, თუ როგორ აიყვანათ ვაშლაშავი თავის ქვეყანაში. სთქვეს:— ერთი უდიდესი ფრინველია ჩვენში, რომელსაც გველეშაპი უჭამდა ბარტყებს! რაკი გაიგებს, რომ მოჰკლეს მისი დაუძინებელი მტერი, მაშინვე აიყვანს ვაშლაშავს მალლა ქვეყანაშიო.

მეფემ იმ წამსვე გაგზავნა კაცები და დაიბარა ფრინველი. უთხრა ფრინველს ვეშაპის სიკვდილის და ვაშლაშავისგან ქვეყნის დახსნის ამბავი და გამოუცხადა მისი სურვილი.

ფრინველთა ხელმწიფეს ძრიელ გაუხარდა ვეშაპის სიკვდილი და აღუთქვა მეფეს—აიყვან მალლა ქვეყანაში ვაშლაშავსო. მაშინათვე მოამზადეს ორმოცი ურემი პური, ორმოცი ხარი, ორმოცი საპალნე ღვინო საგძლად. ყველა ეს დაიწყო ფრინველმა ფრთებზე. შეაჯდა ვაშლაშავი ზედ, გამოემშვიდობა ყველას და ფრინველი მალლა წავიდა.— აბა, გამიმაგრდი წელზე, — უთხრა ფრინველმა: და რამდენი ფრთა შევაქნიო, იმდენი ურემი პური, ხარი და საპალნე ღვინო ჩამიდგ პირშიო. ერთი ფრთის შექნევა და უკლდათ მალლა ქვეყნად ასვლისათვის, რომ ხორცი შემოაკლდათ.— არიქა, ჩქარა ხორცი, თორემ დაბლა ჩავარდით!— დაუძახა ფრინველმა ვაშლაშავს, რო-

მელმაც, რომ ველარა ვააწყო რა, კანკში გამოიჭრა და მისი
 დო პირში ფრინველს. როცა მალლა ქვეყნად ავიდნენ, ფრინ-
 ველმა ჰკითხა:—რა გემრიელი ხორცი იყო ბოლოდროსო.

— აი, ჩემ კანკიდან გამოვიჭერი, — მიუგო ვაშლაშავმა და
 თავისი ბარძაყი უჩვენა, სისხლით მოსვრილი.

— რომ გკოდნოდა — ასეთი ტკბილი ხორცი გკონდა, იქ-
 ვე შეგქამდიო, — უთხრა ფრინველმა და გაიცილა; გამოიძრო
 ბუმბული, მისცა ვაშლაშავს და უთხრა — მოისვი ჭრილობაზე
 და მოგიჩვენებო. მართლაც, რა წამს მოისვა, იმ საათში გაუმ-
 თელდა ჭრილობა. შემდეგ გამოემშვიდობნენ, ერთმანეთს და
 თავ-თავიანთ გზას გაუდგნენ.

ვაშლაშავმა იარა — იარა, და წინ შემოეყარა ერთი მელო-
 რე, რომელიც სიმღერით მიერეკებოდა ლორებს.

— გამარჯობა შენი! — მიესალმა ვაშლაშავი.

— ღმერთმა გაგიმარჯოს! — უპასუხა მელორემ.

— საით მიტყარები, მშობილო, — შეეკითხა კვალად ვა-
 შლაშავი.

— საით, და ჩვენებიანთ მნათეს ქორწილი აქვს: ცხრა
 ძმის და მთავრებს, — მიუგო მელორემ და თან ლორები გაირე-
 კა. ვაშლაშავს-კი არ ეწყინა, გაუბარდა კიდევ, რომ შეუ-
 მოკლდა გზა. მაშინვე სოფლისაკენ გაეშურა. გზაში ახლა
 მეცხვარე შემოეყარა და იმანაც იგივე უთხრა. ახლა შე-
 ხვდა მეძროხე და იმანაც იგივე უპასუხა. კარგა ხნის სია-
 რულის შემდეგ მიატანა ეკლესიას, სადაც შეგროვილიყვნენ
 მაყრები და ვაშლაშავის დარჩენილ შეილდ-ისარს ეჭიდებო-
 დნენ, მაგრამ ადგილიდანაც ვერა სძრაედნენ — ჰა, რა ბიჭი
 ყოფილა ამისი პატრონი, — ამბობდნენ აქეთ-იქიდან. — აბა, მე-
 ცა ვცადო! — წადგა მაყრებში ვაშლაშავი.

— დაიკარგე აქედან! — თავში ჩაუფარუნეს შეზარხოშებულმა
 მაყრებმა. — სწორედ შენისთანა ყოფილა ამის პატრონი. ვაშ-
 ლაშავმა მაშინ-კი ველარ მოითმინა, დასტაცა ხელი შეილდ-

ისარს და შეეხოდა ვკლესიაში. აქ მნათეს ღვდელი ჯგერა სწერდა.

— ხარსა თუ ფურსა? — დაიძახა ვაშლაშავმა.

— ფურსა რა ბრალია? — უპასუხა ქალმა ტარილით. ჰკრა ისარი ვაშლაშავმა გულში მნათესა და დიაკვანს. რა გაიგეს, რომ ვაშლაშავი მოსულა, ყველას თავზარი დაეცა და მაყრებმა არ იცოდნენ — საით გაქცეულიყვნენ. — ვაშლაშავმა კი წააფლო ხელი ქალს და წამოიყვანა. გამოიანგარიშა, და გამოვიდა, რომ უკვე სამი წელიწადი შესრულებულიყო, რაც ისინი დაშორდნენ ერთმანეთს. მაშინვე ვაშლაშავმა გაკრა შვილდ-ისარი და ისარი სწორედ ცხრა ძმის სასახლეში დაერქო. ძმებმა იცნეს ვაშლაშავის ისარი, მიეგებნენ თავიანთ დას. ვაშლაშავმა ც სიხარულით გადაეხვია ქალს და მერე ვაშლაშავს.

მეორე დღეს გამოემშვიდობნენ ცხრა ძმის ვაშლაშავი და ვაშლაშავმა, წამოიყვანეს ქალი და წამოვიდნენ თავიანთ სახელმწიფოსკენ. კარგა სიარულის შემდეგ დაუღამდათ ერთი დაბურულ ტყეში.

— აგერ შორს ცეცხლი მოსჩანს, — სთქვა ვაშლაშავმა. — შე წაველ, ცეცხლს მოვიტან და თქვენ აქ იყავით. რაფრისა ნუ შეგეშინდებათ. — ვაშლაშავმა და ქალი იქ დასტოვა და თითონ გაემართა ცეცხლის შექისკენ! ახლოს რომ მივიდა, ნახა — სამი ბედის მწერლები ისხდნენ და ვილა-ცის ბედს სწყვეტადნენ. ვაშლაშავი ბურჭებში ჩაიმაღლა და ყუბრი დაუგდო.

პირველმა სთქვა: — ვაშლაშავმა და ქალი რომ მიუახლოვდებიან თავიანთ სახელმწიფოს, მევე ოქროს ქსოვილით მორთულ ცხენებს მიაგებებს გზაში. რაწამს შესხდებიან ქალი და ვაჟი, ცხენები გადმოჰყრიან ორივეს და დახოცავენ. ვინც გაიგონოს და გაგვეცეს — ქვათ იქცეს! — ქვათ იქცეს! — დაადასტურა სამივემ.

— თუ ამას გადარჩენ, სასახლეში რომ მივხვეს—
ოქრო—ბრილიანტით შეკედილ ქოშებს შიართმევს რძალსა და
შვილს. რაწამს შიგ ფებს ჩადგამენ, შხამიანი გველები გაჩნდე-
ბიან, უკბენენ და დახოცავენ. ვინც გაიგონოს და გაგვეცეს—
ქვით იქცეს! — ქვად იქცეს! — დაადასტურა სამივემ.

— თუ ამასაც გადარჩენ, — სიტყვა მესამემ: — ბროლის
სასახლეში რომ შეიყვანენ ვაქა და ქალსა, იმ ღამეს სახლი
დაინგრეს და დაიხოცნენ. ვინც გაიგონოს და გაგვეცეს—ქვად
იქცეს! ესეც შეამოწმეს სამივე ბედის მწერლებმა.

ვაშლაშავი გამოვიდა ბუჩქიდან და მივიდა მათთან.

— გამარჯობათ! — მიესალმა ბედის მწერლებს.

— გაგიმარჯოს. სად იყავი, ასე უეცრად რომ მოხველი?

— მგზავრებო ვართ და, თუ შეიძლება, ცოტა ცეცხლი
მოგვეცით.

— ცეცხლი წაიღე, მაგრამ ხომ არაფერი გაგიგია, რა-
საც ვლაპარაკობდით?

— არაფერი. რა უნდა გამეგო? მე ჩქარა მოვდიოდა: —
ამხანაგები შელოდებიან.

ცეცხლი წაიღო და წავიდა.

ის ღამე ტყეში გაატარეს. ვაშლაშავს თვალებს ძილი
არ ეკარებოდა: ათასი რამ ედგა თვალ-წინ. ნუ თუ არ ექნე-
ბა ჩვენ ტანჯვის დასასრული? — ფიქრობდა იგი. მაგრამ შე-
უნდა დაეხსნა კვალად იგინი. რაც მომივა— მომივიდეს!

მეორე დღეს გაუდგნენ სამივენი გზას. ვაშლაშავი და-
ლონებულნი მისდევდა მათ და საღამოთი კიდევ შევიდნენ თა-
ვიანთ სახელმწიფოში. მეფეს ახარეს ვაშლალაშავს, ცხრა ძმის-
დის და ვაშლაშავის მოსვლა. მეფემ რაც საუკეთესო ცხენები
ევგულებოდა, ოქროს ქსოვილით მორთულები, შიაცება წინ,
მაგრამ, მიახლოებდნენ თუ არა, ჰქრა ისარი ორივეს ვაშლაშავმა
და დახოცა. ვაშლალაშავს ძალიან ეწყინა, მაგრამ არაფერი
უთხრა. შევიდნენ სასახლეში და მეფემ მოართვა შვილსა და
რძალს ბრილიანტით მოკედილი ქოშები, მაგრამ, ვიდრე შიგ

ფებს ჩადგამდნენ, დაავლო ხელი ვაშლაშავმა და გახუტებულ თონეში შეუძახა. — კიდევ ძალიან ეწყინა ვაშლალამაზას, მაგრამ მაინც არა უთხრა-რა. გულში-კი, ჭეჭრობდა — ან გავიდა, ან არა და მასხარად მიგდებს, თუ რა არისო? შემდეგ მფევე მიიწვია შვილ-რძალი ბროლის სასახლეში, მაკრამ, ვიღრე შიგ ფებს შედგამდნენ, ვაშლაშავმა სასახლეს წიხლი წაჭკრა და დაანგრია.

ახლა-კი ველარ მოითმინა ვაშლალამაზამ და საყვედურით მიმართა ვაშლაშავს:

— არ ვიცი, ღმერთმანი, რა დაგმართვია. მასხარად მიგდებ, თუ რა არის. რატომ არ იტყვი, რა მიზეზია ასეთი შენი საქციელისა?

— კარგია, თუ ღმერთი გწამს, — უთხრა ვაშლაშავმა: — ნუ თუ იმდენი პატევის ცემა არა გაქვს ჩემი, რომ დამითმოდ და არ ჩაერიო ჩემ საქმეში.

— არა, უნდა მითხრა მაინც მიზეზი. რაც სიკეთე მიყავ, ახლა სულ გააფუჭე. სწორე გითხრა, რომ მომკვდარიყავ, ის შერჩივნა ასე მასხარად აგდებას.

— რა საჭიროა გითხრა მიზეზი ჩემი ქცევისა? ხომ იცი, რომ მე შენთვის ავს არ მოვიდომებ.

— კეთილი საიდან სჩანს? — შენ ისეთი ოინი მიყავი, რომ ცოცხალი აღარა ვარ.

— არა, მაინც რა არის მიზეზი, — ეუბნებოდნენ აქეთ-იქიდან.

— ნუ მათქმევიანებთ, — ეხვეწებოდა ვაშლაშავი, მაგრამ ამაოდ.

— კარგი, ვიტყვი, — სთქვა ვაშლაშავმა: — რადგანაც ასე ყოფილა საქმე, რადგანაც არ დაფასდა ჩემი ამაგი, მე ჯანი გამვარდეს. მაშინ რომ დაგვიღამდა და ცეცხლისთვის წამოველი, სამ ბედის მწერალს მოვადექი, რომელნიც სწყვეტავდნენ თქვენ ბელს. პირველმა სთქვა: სასახლეს რომ მოუახლოვდებიან,

მეფე ცხენებს გამოაგებებს და, ზედ რომ შესხდებიან, ცხენები შეფრთხებიან, ქალ-ვაგი გადმოუვიცდებიან და დაიხოცებიანო. ვინც გაიგონოს და გაგვცეს—ქვად იქცესო.

დაათავა თუ არა ვაშლაშავმა ეს სიკაცები, მუხლებამდის გაქვავდა. ეხვეწებოდნენ ყველანი აღარ ეთქვა; ახლა მიხედნენ—რაში იყო საქმე, მაგრამ რაღა დროს იყო.

—ახლა ჩემი სიკაცხლე რაღაა?—განაგრძო ვაშლაშავმა:—თუ ამას გადარჩენო, სთქვა მეორე ბედის მწერალმა, —მეფე რომ ბრილიანტით შეჭედილ ქოშებს მიაართმევს, შხამიანი გველნი გაჩნდნენ შიგ და დაიხოცნონო. ვინც გაიგონოს და გაგვცეს—ქვად იქცესო. და ვაშლაშავი წელამდის გაქვავდა.—ვაშლაშავმა და ყველანი ტირილით იცემდნენ თავპირში ზელებს და ეხვეწებოდნენ არათფერი ეთქვა მეტი, მაგრამ ვაშლაშავმა განაგრძო:—თუ ამასაც გადარჩენ, მეფე რომ ბროლის სასახლეში მიიწვევს, იმ ღამეს დაიქცეს და დაიხოცნენო. ვინც გაიგონოს და გაგვცეს—ქვად იქცესო!

და ვაშლაშავი სრულიად გაქვავდა. წაიშინეს თავსა და პირში, მაგრამ რაღა დროს იყო. შემდეგ ქვა სასახლის ბაღში დასვენეს და ყოველ საღამოს ვაშლაშავი და მისი მეუღლე უნთებდნენ სათლებს და მწარედ დასტიროდნენ თავიანთ მხსნელ-მოამაგეს ბედს.

გაიარა რამდენიმე წელიწადმა და ვაშლაშავს გაუჩნდა შვილები. მთელ დედამიწის ზურგზე არ მოიპოებოდა იმათზე უმშვენიერესი ბავშვები. ერთ ღამეს გამოეცხა და ვაშლაშავს თავთრ-წვერა კაცი და უთხრა:

-- შენი მხსნელი, შენი მოამაგე, რომელმაც გამოიარა ტანჯვა შენის გულისთვის, რამდენიმე წელიწადია გაქვავებულია. თუ გინდა მისი შველა და ხსნა, ადექ, ყელი დასქერ შენ შვილებს და მათი სისხლი დაასხი ქვას, და ვაშლაშავი ისევ გასოცხლდებაო.

გამოეღვიძა ვაშლაშავს და გაოცებული იყო. გააღვი-

და თავისი კოლი და უამბო ნახული სიზმარი. შემდეგ გადახედა თავის ორ შვილს, რომელნიც საყვარლად ჩახუტულიყვნენ და ნათელი მოჰფენოდათ.

— ჩენი გულისთვისაა გაქვავებული, — უთხრა კოლმა: — თუ უფლის განგება არის, კიდევ შეგვეცემა შვილები, და გვმართებს უშველოთ ვაშლაშავს. წამოდგა ქალი, გაიძრო აღმასის დანა და უთხრა ვაშლაშავს მითანა თასი. გაუსო დანა, გამოსკრა ყელები ორივეს; ააესეს თასი სისხლით, გაიტანეს ჩუმად, დაასხეს ქვას და იმ წამსვე წამოდგა ვაშლაშავი დასუსტებული.

— ეს რა ამბავია? — იკითხა ვაშლაშავმა. როცა უამბეს ყოველივე, ძალიან შეწუხდა და არ იცოდა რა ექნა. — ისევ მერჩინა ქვათ ქვეული ვყოფილიყავ, და ჩემი გულისათვის ეს ბავშვები არ დაგვბოცათო.

ზაგრამ კოლ-ქმარი სიხარულით ეხვეოდნენ თავიანთ მხსნელს. როცა სასახლეში შევიდნენ, — ჰოი, საკვირველებავ! — პატარა ბავშვები ლოჯინში თამაშობდნენ და ტიქტიკებდნენ. შეეჭმნათ სიხარული. მთელი ქვეყნიერობა ხარობდა და ლოცავდა მერჩისქელის შვილს ვაშლაშავს. მეფემ ნახევარი სახელმწიფო უბოძა ვაშლაშავს და ნახევარი თავის შვილს, და ასე სიხარულით ცხოვრობდნენ ისინი ქვეყანაზე.

ქ. დარაშვილი.

მინიონა.

(შემდეგი.)

ბრუნოსა და კურტს მოთმინება აღარ ჰყოფნიდათ: ერთი სული ჰქონდათ სანამ გაიგებდნენ, რა მიუძღვნა ავგუსტმა მეგობარს; რომ შამა სახლში არ ყოფილიყო, კორივით მივარდებოდნენ მინიონას და საჩუქარს ხელიდან გამოგლეჯდნენ. მინიონას მოკრძალებით ეჭირა ხელში შეხვეული და გახსნა ვერ გადაწყვიტა. ისევ ავგუსტმა გამოიყვანა ის უხერხულ მდგომარეობიდან. მან თამამად გაშალა ქალღმერთი რომელშიც აღმოჩნდა აბრეშუმის წითელი ლენტი. ავგუსტმა აიღო ლენტი და კობტათ გაუკეთა თავზე მინიონას.

— რა ძლიერ უხდება! — შეჰყვირა აღფრთოვანებულმა ავგუსტმა.

ბრუნოსა და კურტს წასკდათ სიცილი. დისახლისმაკი, დაინახა თუ არა, სწევდა ბევრს და თავიდან ლენტი ჩამოგლიჯა.

— ეს კიდევ რაღა მასხარაობაა, — ბუზღუნით ჩაიღაბარაკა მან და ლენტი შორს გადაისროლა.

— როგორ ბედავ, შე თავხედო, ამისთანა რამეებზე ფულის ხარჯვას? — შეუტია დედამ ავგუსტს.

— გრცხვენოდეთ, რისთვის დასცინით ბავშვს? — ჩაყრის საქმეში მებულაკე: — ეს საჩუქარი ამტკიცებს, რომ ავგუსტი კეთილი გულისაა. აიღე მინიონა ეს ლენტი, — აღერსით უთხრა მან ობოლს — ის შენ გეკუთვნის, და მოიხმარე ისე, როგორც მოგესურვება.

მინიონამ აიღო ლენტი და შეინახა. მხოლოდ მაშინ მოისვენა მინიონამ, როცა ქრისტინემ ის თავის ოთახში წაიყვანა. ქრისტინემ გააღო ოთახის კარი, მავრამ ბავშვს უთხრა, არ შესულიყო. სანამ არ დაუძახებდა, რამდენიმე წამის შემდეგ მოისმა ქრისტინეს ხმა:

— აბა, მინი, შემოდი!

— აჰ! — დაიყვირა ბავშვმა და აღტაცებულმა ტაში შემოპკრა: — ღმერთო ჩემო, ეს ხომ შობის ხეა!

თოვლივით თეთრ სუფრა — გადაფარებულ მაგიდაზე იდგა პატარა ხე, რომლის ტოტებს მრავლად ამშვენებდა წვრილი ვაშლი და კაკალი. სხვა-და-სხვა ფერის სანთელი ლამაზად ანათებდა კოხტად მორთულ შობის ხეს. აქ სულ კარგი და მიშხიდველი ნივთები ეწყო: კაბა მინიონასათვის, წყვილი ხელთათმანები, სურათებიანი წიგნი და დედოფალა. აქვე იდო შაქრის კვერცი, რომელზედაც ლამაზი ასოებით ეწერა: „მინიონა“.

ბავშვი მოეხვია ყელზე ქრისტინეს:

ჩემო კარგო ქრისტინე, შენ ისეთივე კეთილი ხარ, როგორც იყო საყვარელი მამა.

ბავშვის ასეთმა აღერსმა კიდევ უფრო გააგულკეთილა ქრისტინე. მან ჩაიკრა გულში ობოლი და დაუწყო კოცნა. ასეთი ბედნიერი წუთი შეუძლია ვანიცადოს მხოლოდ იმ ადამიანმა, რომელიც კეთილ საქმეს ჩაიდენს. მინიონა ხელიდან არ იშორებდა თავის დედოფალას, მოკოლადის სმის დროსაც-კი მუხლებზე ედო და უაღერსებდა. როცა ძილი მოერია, დედოფალაც ლოგინში ჩაიწვინა. ქრისტინემ მიიღა-

გაოთახი და მოსიყვარულე სახით დააქტერდა მინიონას. ბავშვს. რა უღარდებოდა ეძინა დღეს მინიონას! რა გაბრწყინებულნი იყვნენ სახე ბავშვისა! გავარდისფერებული ლოყები და მოლიმარე ტუჩები მეტის-მეტე მიმზიდველად ღიღინებდნენ მინიონას.

— საბრალო, — გაიფიქრა ქრისტინემ: — ვინ იცის, თუ რა სასჯელს მოიგონებენ ხვალ შენთვის?! მაგრამ იცოდნენ არასოდეს არ დაგადებდა. თუ მაინცა და მაინც არ დაიშლიან ტკილვე უფრო შეგაწუხებენ, იმდენი ძალა-კი შემწევს, რომ დაგიხსნა ამ ჯოჯოხეთიდან.

ქრისტინეს თავში ათასნაირი ფიქრი ირეოდა. შიშით ვის ადგილი და მინიონასთან ერთად გადავიდეს სხვაგან მოსამსახურედ? ვაძკვეს ცოლად შეპურეს, რომელსაც დიდი ხანია თვალი უჭირავს მასზე? მართალია ჯერ-ჯერობით არ უნდა გათხოვება, მაგრამ თუ საქმრო დაეთანხმება, რომ მინიონაც თან წაიყვანოს, მაშინ არ იქნება წინააღმდეგი. ასე ფიქრობდა ქრისტინე, მაგრამ რომელ აზრს დასდგომოდა, ვერ გადაეწყვიტა...

VIII

სკრიპკის პოვნა.

მოელო ბოლო სუსხიანსა და მოწყენილ ზამთარს. მისი ადგილი დაიჭირა ყველასთვის მიმზიდველმა და ლამაზმა გაზაფხულმა. ათასფრად აყვავილდა ბუნება. ბავშვებმა იგრძნეს ბუნების შეცვლა და მხიარულნი მოედნენ მინდორ-ველს. აღარც მინიონას უხდებოდა დილა-ბნელს ადგომა. ახლა ექვს საათზე მზე უკვე ამოსული იყო. ბულკების ტარებაც აღარ უხდებოდა ისე ძალიან. დილის მზის სხივები და ჩიტების კიკიკი სანეტარო წარსულს აგონებდა. დაწყულულებული

უფლებიც მოუშუშდა. ქალაქს გარედ მინიონა არ დადებდა, მხოლოდ რაჯელ წაიყვანა ქრისტიანთა სასაფლაოზე და დღე-მამის საფლავი აჩვენა.

მინიონას საშინლად უყვარდა ყვავილები. ავგუსტმაც იცოდა ეს, და ამიტომ იყო, რომ ხშირად მოჰქონდა თაიგულები მინდვრიდან თავისი მეგობრისათვის. მინიონა დიდი სიხარულით ჩაჰართმევდა საჩუქარს, ჩასდებდა წყლიან ჭიქაში და დასდგამდა ფანჯარაში. ერთხელ მინიონა იღვა ფანჯარასთან და აღევნებდა თვალს მერცხლების ნაფარდს, რომლებიც ხან მიწამდე დაეშვებოდნენ, ხან-ჯერ ისე მაღლა აინაფარდებდნენ, რომ ღრუბლებში იმალებოდნენ.

— ქრისტინე, შეუძლია მერცხალს ცაში აფრინდეს? — იკითხა მინიონამ.

— არა, მინი, ისე მაღლა ვერ აფრინდება მერცხალი.

— თუ-კი ღრუბლებსა სწელებიან? აი, უყურე, ერთი მიიმალა კიდევ. ალბად ცაში აფრინდა. ნეტავი მერცხალი ვიყო. გივშლიდი ფრთებს და გავწვედი ცისკენ მამასთან; დედაც ხომ იქ იქნება? აღარც ვინმე მცემდა და ბულკების ტარებასაც ვადავრჩებოდი.

— ყველაფერს აქვს დასასრული, ჩემო მინიონა! ჩქარა გადარჩები მაგ ბულკების ტარებასაც. შენვე გაგიკვირდება, ისე კარგა წაგივა საქმე. ყველა შენი მტერი და ორგული-გაოცებული დარჩება. მაგრამ ჯერ-კი ვერაფერს გაგიშვლავი თუ წამოგცდეს რამე.

თუმცა მინიონას არ ესმოდა, თუ რას ფიქრობდა მისი კეთილის-მყოფელი ქრისტინე, მაგრამ, მაინც არა ჰკითხა-რა, რომ ჩასციებოდა, ქრისტინე გაუშვებოდა, რომ მეპურე, რომელმაც მასზე ჯვარი უნდა დაიწეროს, თანახმაა მინიონაც თავისთან გადაიყვანოს. ქორწილის დღეც უკვე დანიშნული იყო.

ერთხელ ავგუსტმა შემოირბინა სამზარეულოში და აღ-

ტაცებით უთხრა მინიონას: ჩემ ამხანაგს მშვენიერი ბალო გაუკეთებია; ისე მომეწონა; ისე, რომ უსათუოდ უნდა გავაკეთო ისეთი ბალი. ეპოკოვოთ მოზრდილი ყუთი, ავაესოთ მიწით და ჩავრგოთ შიგ სხვა-და-სხვა ყვავილებში. ერთი ვაშლის ხეც დავრგოთ; ვაშლი ძლიერ მიყვარს.

მებულკეს ცოლი ბაზარში წასულიყო და ბავშვებს თანსუფლად შეეძლოთ თამაშობა. ისინი აცოცდნენ ქერში და დაუწყეს ძებნა ყუთს; მაგრამ შესაფერის ვერ შოულობდნენ. ზოგი ძალიან დიდი იყო, ზოგეც პატარა. ის იყო უნდა ჩამოსულიყვნენ ძირს, რომ მზის სხივი მოხვდა ერთ ბნელ კუთხეს და შორს დამალული ყუთი გამოაჩინა.

— აი, კარგი ყუთი, სწორედ ისეთია, როგორც გვჭირია! — დაიყვირა ავგუსტმა.

აღტაცებული ბავშვები გაეჭანენ კუთხისაკენ:

— ყუთას თავი არაა ჩენთვის საჭირო; აქ დავავდოთ.

ახადეს სახურავი თუ არა, მინიონამ გიჟივით დაიყვირა:

— ავგუსტ! ჩემი სკრიპკა, ჩემი სკრიპკა! — დასტაცა ხელი თვის სათაყვანო სკრიპკას და მოჰყვა ხტუნვას. ის იკრავდა გულში სკრიპკას, ჰკოცნიდა, იცინოდა; აღარ იცოდა რა ექნა. ავგუსტი განცვიფრებით შესტკწეროდა მეგობარს, რომელიც არასოდეს არ ენახა ასე მზიარული და ბედნიერი.

— დაუკარი რამე, — სთხოვა ავგუსტმა მინიონას, — მხოლოდ ჩქარა, სანამ დედა არ დაბრუნებულა ბაზრიდან: მან არ უნდა გაიგოს, რომ სკრიპკა ეპოკოვით.

ღიასახლისის მოგონებამ მინიონას წელი მოსწყვიტა.

— მხოლოდ აქ არა, — სთქვა მან და სკრიპკას კალთა გადააფარა.

— წავიდეთ ქრისტინეს ოთახში — დედა შენი იქ არასოდეს არ შემოდის; — იქ დაუკრავ!

ავგუსტი და მინიონა ფეხაკრეფით, თითქო რამე შეთქმულობა მოჰყავთ სისრულეშიო, ჩამოვიდნენ კიბეზე, შევიდნენ ოთახში და ჩაიკეტეს კარები.

— ახლა ნულარ გეშინია: ვერავენ შემოვა, — სთქვა ავგუსტი.
 გუსტმა.

მინიონამ მოიპარჯვა სკრიპკა და დაიწყო დაკვრა. დიდიხნის მოწყურებული, ისე გატაცებით უკრავდა, ისე, რომ, რაც უნდა გეკითხნათ, პასუხს ვერ მიიღებდით. ავგუსტი სულ-განაბული უგდებდა ყურს. უნდა გენახათ პატარა მემუსიკე ამ დროს! იმის ღრმა თვალეში გამოხატულიყო ღმობიერება და ზეციური აღმაფრენა. ბავშვს დაეიწყებოდა ამ ქვეყნიური ტანჯვა და დამკირებული ცხოვრება და მთელის არსებით ზეცაში გადასახლებულიყო. მაგრამ მინიონას დიდიხანს არ დასცალდა ასეთი ეოფნა; ტკბილი ოცნება მწარე სინამდვილედ შეცვალა: ვილაცამ კარები ღონივრად დააბრაახუნა.

— ახლავე გააღეთ, თორემ ჩავამტვრევ კარებს! — მოისმა ხმა გარედან.

— დედა! — დაიძახა შეშინებულმა ავგუსტმა და კარს ურდული გამოაძრო.

ოთახში შემოვიდნენ ბრუნო და დედა მისი. მინიონა გაქვავებულივით იღგა. სკრიპკა ხელში შეაკივდა. ალქაჯივით მივარდა ბავშვს გააფთრებული დედაკაცი.

— შე არაშზადავ! სად იპოვე სკრიპკა? ვინ მოგცა ქერში ასელის ნება? — კაპასობდა დედაკაცი.

მან გამოსტაცა მინიონას სკრიპკა და დაუწყო მით თავში ცემა. ავგუსტი გამოესარჩლა მეგობარს.

— ამის ბრალი არაა, დედა! მე წავიყვანე ეს ყუთის საძებნელად. ნუ სცემ, დედი, გთხოვ...

— დამეკარგე აქედან! — დაუყვირა დედამ ავგუსტს და კიდევ მეტი გაცხარებით მოუქნია სკრიპკა მინიონას, რომელსაც ველარ დაარტყა, და ძარს-კი დაუვარდა. ავგუსტი მივარდა და უნდოდა აეღო, მაგრამ დედამ ჰქრა მას ხელი და ფეხებით დაუწყო მტვრევა სკრიპკას.

თუ მინიონა აქამდე ხმა-ამოუღებლად იდგა და არ ეწინააღმდეგებოდა, ახლა, როცა დაინახა, რომ სკრიპკას ამტვრევვენ, როგორც კრუხი ქორს, ეცა დედაკაცს და შეეცადა ვადაერჩინა თვისი ერთადერთი იმედი.

— წადი, არ დაამტვრიო ჩემი სკრიპკა! — ყვიროდა უმწეო ბავშვი და თვის სულთამზუთავს კაბის კალთით უკან ეწეოდა.

— ქკუაზე შესვლი, შე თავხედო? მომშორდი ჩქარა. ბოროტო, გამაცალე ეგ თავხედი ეგა!

ბრუნომ დაუქირა ხელეები მინიონას, მძლავრად მოიქნია საბრალლო ბავშვი და სკრიპკის ნამტვრევებში ჩაჩეხა. მინიონამ შესაზარი ზმით დაიკივლა და ცრემლები წასკდა.

— წაეთრიე სამზარეულოში, კართოფილი სწმინდე! — უბრძანა ქალბატონმა ობოლს.

— ხომ ხედავ, დედა, რომ მე მართალი ვყოფილვარ, — უთხრა ბრუნომ დედას, როცა ისინი კაბეზე ჩამოდიოდნენ: — შენ გეგონა, რომ მუსიკის ხმა მეზობლისა ისმოდა, მე კი კარგად ვიცი, რომ ეს მინიონას სკრიპკის ხმა მოდიოდა ქრისტინეს ოთახიდან.

— ავგუსტ, ახლავე ჩამოდი ძირს! — ამოსძაბა კიბიდან დედამ ავგუსტს.

ავგუსტი-კი იდგა და ანუგეშებდა მწუხარე მინიონას.

— სხვა სკრიპკას გიყიდი, მინიკო! შე კიდევა მაქვს საკუთარი ფული. ნუ სტირი, ნუ. შენი ცრემლები ძლიერ მაწულებს, — თანაგრძნობით უთხრა მან მინიონას და თვითონაც ცრემლები წასკდა.

ავგუსტს კიდევ მოესმა დედის მრისხანე ხმა. ის დაიხარა, მოწიწებით აკოცა მეგობარს თავზე და დაბალი ხმით უთხრა: — ძვირფასო მინიონა! — კიდევ მოვალ შენთან: ნუ გეშინია, ნუ სტირი!..

IX

მინიონას გაქცევა.

ნახევარი საათის შემდეგ მინიონა აღვა და ძირს ჩავიდა. ის განაგრძობდა ტირილს. ცემისა და ტირილისაგან სახე დაუსივდა. ბავშვი რეტ-დასხმულივით ჩამოვიდა კიბეზე, გაიარა ეზო და შევიდა სამზარეულოში, — იმისთვის-კი არა, რომ ერთოფილი ეწმინდა, არა, ეს არც-კი მოჰგონებია: — უნდოდა ქრისტიანე ენახა და თვისი დარდები გაეზიარებინა. ქრისტიანე სამზარეულოში არ იყო. ქურასთან იდგა მებულკეს ცოლი და რალაცას ფუსფუსობდა.

მინიონა სწრაფად შემოტრიალდა და ზურგი აქცია ადამიანს, რომელიც ისე ჯალათურად მოექცა მას.

ბავშვი სულ ერთიანად ცახცახებდა: ეწინოდა, რომ კიდევ არ ეცემნათ მისთვის, და მოუჩქარა სიარულს. გაირბინა ეზო, გავიდა ალაყიფის კარებში და გაჰყვა ქუჩას. მიდიოდა შეუჩერებლად, მაგრამ საითკენ — თვითონაც არ იცოდა. «გაიქეცი აქედან,» — ჩასძახოდა მას რალაც იღუმალი ხმა და იგიც გარბოდა, გარბოდა უკან-მოუხედავად; გაირბინა რამდენიმე უცნობი ქუჩა და ბოლოს გავიდა ქალაქს გარედ. აქ მინიონამ თავი ამოჰყო დიდ გზა-ტყეცილზე, რომლის გასწვრივ ლამაზად ჩამწყრივებულიყვნენ ცაცხვის ხეები. გზის ორივე მხარეზე მოსჩანდა კობტა სახლები; ეზოებში უდარდელად დახტოდნენ მზიარული ბავშვები. მინიონა არავის აქცევდა ყურადღებას; ეწინოდა, რომ არ დასწვოდნენ. არც მას აქცევდა ვინმე ყურადღებას. ქალაქელი ყველა თავის თავზე ფიქრობს და დარდობს: არა რჩებათ დრო, რომ სხვებზედაც იზრუნონ. უცბად მინიონას ბრუნოს ხმა შემოესმა, და რაც ძალი და ღონე ჰქონდა გაიქცა. მაგრამ ჩქარა დარწმუნდა, რომ ეს ბრუნო-კი არ იყო, არამედ ვიღაც სხვა

ბიკი, რომელიც ამ გზითვე სადღაც მიდიოდა. რაკეტა რომ საფრთხე აღარ მოეღოს, მინიონა შედგა და დასვენა.

გარშემო სიჩუმე იყო. დასავლეთისკენ გადაბრლილი მზე ცეცხლის ბურთივით ჩამოკიდებულყოფილი სივრცეში და ნელ-ნელა ეშვებოდა ტყის გადაღმა. მინიონას ჯერ არ ენახა მზის ჩასვლა, როცა მზე ტყეს მოეფარა, დასავლეთის ცა წითლად შეიღებდა. გაკვირვებული მინიონა დააკვირდა აფერადებულ ღრუბლებს, ეგონა „ცამ პირი გაალო“. ახლა-კი შემოძლია ავიდე ცაზე, რომელიც ტყის ბოლოსთან უერთდება მიწას. აი მოვალ იმ ადგილამდე, ვიპოვი ცაზე ასასვლელ კარებს და გავწივ საყვარელ დედ-მამისკენო,“ — ფიქრობდა მინიონა.

ამ აზრით გამზნევებულმა მინიონამ განაგრძო გზა. მიდიოდა მარტოდ-მარტო, არსაიდან მზგავსი არა ჩნდა. სახლებიც მიიძალნენ თვალთაგან. ტყის პირს რომ მიადწია, დაინახა ტყის მცველის ქობი. კარზე ვიღაც დედაბერი იჯდა და ვახშობდა.

— სად მიდიხარ, პატარა ქალო? — ჰკითხა მან მინიონას, როცა ეს უკანასკნელი ქობს გაუსწორდა.

შეშინებულმა ბავშვმა შეხედა მოხუცს, მაგრამ კი არა უპასუხა რა.

— აჰა, პურის ნატები, — შესთავაზა დედაბერმა.

მინიონას ძლიერ შიოდა. გაუბედავად მიუახლოვდა დედაბერს და მიიღო მოწყალება.

— როგორ უნდა იარო მარტო ამ ტყეში? დამდება, გზას დაჰკარგავ! სად ცხოვრობენ შენი მშობლები? სახელად რა გქვიათ? — დაეკითხა მოხუცი.

მინიონამ არც ერთ კითხვაზე არ უპასუხა.

— უნდა წავიდე, — ყრულ ჩაილაპარაკა მან და განაგრძო გზა.

დედაბერმა გაიქნია თავი და უკმაყოფილოდ სუქვა:

— ნეტავი როგორ უშვებენ მშობლები ასეთ პატარას ამ დროს? როგორ არა სცხვენიათ?!

მაგრამ მინიონას არაფრის ეშინოდა. მას ზნდოდა ცაზე ასულიყო. თქვენ გეცინებათ, არა? ნუ დაივიწყებთ, რომ ბავშვი სრულებით გაუგებარი იყო. ან-კი ზრუნავდა ვინმე მის აღზრდა-განვითარებაზე?

პატარა მგზავრი შევიდა ტყეში და შეჩერდა. ვერ გადაეწყვიტა, რომელ გზას გაჰყოლოდა. დასდგომოდა ბილიქს, თუ წასულიყო ისევ მთავარი გზით? მაგრამ ბილიქზე ბნელოდა, და ამიტომ არჩია მგზავრობა გზატკეცილით, რომელიც საკმაოდ იყო განათებული მთვარის შერბილი სხივებით. ამ საიდუმლოებით მოცულმა სინათლემ მინიონას თავბრუს დაასხა.

ცა აღარსაიდანა სჩანდა. ბავშვის წინ გადაიქიმა თვალმიუწდომელი გზა. აქეთ-იქით კი დაბურული ტყე. ცაზე ასასვლელი კარები აღარსად იყო. საითაც უნდა გაგებდნათ, ხისა და გზის შეტს ვერაფერს დაინახავდით; დრო-გამოშვებით დაინახავდით რომელიმე ფრინველის შრიალს, ან ქვეწარმევალის მიწაზე გასრიალებას, რაც კიდევ უფრო აშინებდა მინიონას.

ყველაფერი სულიერ არსებად ეჩვენებოდა მას. აი ის დააცქერდა მოტკლევად ხეს. სწორედ ამ დროს კოტმა დაჰკივლა თავზე. თავზარ-დაცემულია დაბუჟა თვალები, ხის ძირს ფეხი წამოჰკრა და წაიქცა. საბრალო ბავშვი ისე დაქანცულიყო, რომ ვეღარ ადგა.

მას დაავიწყდა ცაზე ასვლაც და საყვარელი მშობლებიც. იმისი ფიქრები ისევ ქრისტინეს დაუბრუნდნენ. უცბად მოაგონდა სუფთა და თბილი ოთახი და უკან დაბრუნებაც კი გაიფიქრა.

ბავშვმა ღრმად ამოიოხრა. უზომოდ დაღლილმა თვალები დაბუჟა და ჩაიძინა. სიზმარშიაც-კი ქრისტინეს ოთახი

ელანდებოდა. ზედ გზის პირად. ცივ მიწაზე ღრმად უმხარე უპატრონო ობოლს. უცხად შეველის ნუკრმა გაირბინა მძინარე ბავშვის ახლო, მაგრამ მინიონას არა გაუგია არა. ტუბილად და მაგრად ეძინა. მთვარის მკრთალი სხივები ალერსით დასთამაშებდნენ მის გამხდარ სახეს. ღამის გუშავი მთვარე დასცქეროდა უპატრონოდ დაგდებულ მინიონას, თითქო ეუბნებოა: «იძინე მშვიდად, ძვარფასო ბავშვო!—ნუ გეშინია, მე ვდარაჯობ, მე აგაცდენ ყოველივე უბედურებას»-ო...

გ. ლ—ძე.

(შემდეგი იქნება).

კვირვასი ნაღირი.

(დასასრული).

ამაჲ, ოთხი ღღეა არაუფერი შიკამია: მომეცი ერთი ბლითი, — სთხოვა შემა ნელის ხმით.

— არ გიკამია? რატომ არ ჰამე ამისთანა კარგი, გვერდიელი ბლითე-

ბი? — გაუკვირდა მამას.

— შენთვის იყო. დედამ მითხრა: „თვითონ არ ჰამო — მამას მიუტანეო;“ და როგორ ვსკამდი. მომეცი ბლითი: შშიან, ძალიან შშიან.

მხოლოდ ახლა, როდესაც ბლითები უკლებლად მამას ჩააბარა, მხოლოდ ახლა შეხედა ბავშვმა ბლითებს, როგორც საკმელს, და კაპა მოუნდა.

— კამე! სულ შენ კამე! — ყვიროდა გახარებული ბარალტაი: — ძალიან კარგად მოიქეცი, რომ სხვისი არ იიღე! ასე უნდა მოიქეცე ყოველთვის. ყოჩაღ, შემ! ახლა, თუ გინდა. სუყველა შეკამე, თამბაქოც მოსწიე. დღეს ბედი მეწია, კარგი ბედი. აბა ნახე, ბიჭიკო, რა არის მანდ.

იქვე ახლოს ხის ძირას შემმა დაინახა უშველებელი მკვდარი დათვი, ის, რომელიც ამ რამდენიმე საათის წინ გარს უფელიდა და ჰუნოსავდა მას მძინარეს და შენატროდა იმის ბლითებს. ძალი ისევ წკმუტუნებდა, ჯერ ვერ დამშვიდებულიყო, ღელავდა და იბურბუნებოდა. თანაც გემრიელი ვახშმის მოლოდინში იყო.

მართლაც ბარალტაიმ ჯერ კიდევ თბილ დათვს ჩამოსკრა ცვრიანი ნაქერი ხორცი და დადვა ნაკვერცხლებზე შესაწვავად. უნდოდა კარგად გამასპინძლებოდა შეილს და თვითონაც ჩაეტკბანურებინა პირი თავის ნანადირევით. ძალსაც გადაუყარა შიგნეული და, სანამ ის ხორცს ატრიალებდა და სწვავდა ნაკვერცხლებზე, შემე უამბობდა ვაქრების მოსვლის ამბავს, მერმე როგორ გაგზავნა დედამ ტაიგაში, რამდენი იხეტიალა ტყეში, როგორ ეძინა ხეებზე და როგორ იპოვა მამა. შემდეგ მიჰყვეს ხელი თავის უხვ ვახშმს. სკამეს, სანამ შეეძლოა, ლეკდნენ ნახევრად უმ დათვის ხორცს, ხრავდნენ ჭვასავით მაგარ ბლითებს და სვამდნენ ჩაის. ვახშმის შემდეგ მამამ განცხრომით მოსწია თავისი ჩიბუხი; რამდენი ხანია არ მოუწევია თამბაქო!

გამძლარ ბავშვს ჩქარა ჩაეძინა ცეცხლის პირას; ბარალტაი-კი დიდხანს სწევდა თამბაქოს, ლილინებდა თავის სიმღერას და ოცნებობდა. თავი სავსე ჰქონდა მხიარული ფიქრებით, რადგანაც დღეს ერთობ ბედნიერი დღე იყო მისთვის.

„ბარალტაი გულადი ვაქცაია, არავისი არ ეშინაჲს ყველას მოერევა. ბარალტაიმ მოკლა დიდი მხეცი, ლამაზი მხეცი. ბარალტაის ჰყავს ცოლი, კარგი, ლამაზი ქალი— ალანმურ; ჰყავს შვილი, ჭკვიანი ბიჭი— შემი. შემმა მოუტანა მამას ბლითები და სურნელოვანი თამბაქო, მაგარი თამბაქო. ხვალ კი ბარალტაი წავა, დეწევა სამურს, ლამაზ სამურს და მოკლავს. დათვს, შვილის დახმარებით, წაიღებს შინ და ტყავებს, ძვირფას ბეწვიან ტყავებს მიჰყიდის ვაჭრებს— კარგ, მდნარ ვაჭრებს“...

გარიტრატზე ბარალტაიმ გააღვიძა შვილი, უბრძანა— აქ იყავი ცეცხლთან— დათვს უდარაჯგო, თვითონ-კი წაიყვანა ძალლი და გაუდგა გზას სამურის დასაწევად. საბრალო მხეცუნას სრულიად გამოეღია ძალ-ლონე- არ აძლევდნენ მოსვენებას და დროს— არც ძილისას, არც ჭამისას. ადამიანი დღითი-დღე უფრო-და-უფრო უახლოვდებოდა. რა უნდა ნეტავი. მოდის ახლოს, ხელში ჯობი უჭირავს და არაფერს-კი არ უშავებს. არც ისე საშიში უნდა იყოს, ტყუილად აწუხებს. და დღითი-დღე უფრო-და-უფრო ეჩვეოდა მხეცუნა ადამიანს და აღარ ეშინოდა მისი. ვაი რომ არ იცოდა საბრალომ, რომ ადამიანისთვის საჭირო იყო ახლოს მისვლა მასთან, რათა თოფი პირდაპირ თავში მიეხვედრებინა და ძვირფასი ბეწვი არ გაეფუჭებინა.

ჩქარა მიავნო ძალღმა სამურის კვალს და განახლდა ნადირობა. მაგრამ ახლა დიდხანს აღარ დასჭირდა ბარალტაის დევნა. შეარჩია დრო, როდესაც სამურმა ახლოს მიუშვა, და დაუმინა თავისი კაჟიანი თოფი. გავარდა თოფი. საბრალო მხეცუნა წამოვიდა ტოტიდან ტოტზე ტრიალით და მკვდარი დაეცა დედამიწაზე. ბეწვი დაუზიანებელი აღმოჩნდა. ფურფუშა, ნაზი, მშვენიერი ბეწვი მონადირეს ბევრ ფულს უქადოდა.

ნადირობა გათავდა.

გამარჯვებული, ვახარებული ბარალტაი შუადღისას დაბრუნდა შვილთან.

მძიმე საქმეა ელოდა ბარალტაის, სწორედ იმისთანა, რომელიც მას არ უყვარდა. უნდა გაეტყუებინა დათვი და წაეღო შინ, შორს, ტყესა და ღრეში; როგორ წაიღოს ასეთი მძიმე ტვირთი? პირდაპირი გზით ურასამდის სამი დღის სავალია, — ნაკლები არ იქნება, და განა შესაძლებელია ათი წლის, სუსტი ბავშვს აპარა ტევრებსა და ხრამებში რამოდენიმე ათი ფუთის ზიდვა? ხორციც სამი დღის განმავლობაში წახდება. თუმცა დიდი უბედურება-კი არ არის. კოტათი სუნით-უ ექნა — ქაშა შეიძლება; მაგრამ წალება შეუძლებელია. გადსწყვიტა გაებადა ტყავი და შინ მხოლოდ ტყავი წაეღო. დანარჩენი დღე დათვისა და სამურის გატყავებას მოახმარა ბარალტაიმ. მსუქანი, წითელი, ვეება გატყავებული დათვი ეგდო იქვე ნორჩ, მწვანე გვიმბრაზე. სირბილითა და ქამით დაღლილი ძალლი ღრღნიდა იქვე ახლოს დათვის დიდ თათს. შემო სწვავდა ცეცხლზე დათვის უკანა ბარკალს ვახშმად და საგზლად.

დილით, ინათლა თუ არა, ბარალტაიმ წამოიკიდა ზურგზე გაცივებული, მაგრამ ჯერ კიდევ სველი დათვის ტყავი; იმანაც და ძალღმაც მწუხარედ გადახედეს დაგდებულ ხორცს, რომელსაც უკვე თავს დასტრიალებდნენ სვავები, შეძვევებედა მზეს და გაემართა იმ მხარეს, საითაც მისი ურასი იდგა.

გაბედულად შევიდა გაუფალ შამბში. განა შეიძლება ექვი დაებადოს, საით არის მისი ურასი? იცის, რ დაიბნევა, ფიქრადაც-კი არ მოუეა თავში ეს აზრი. აპობს შამბს და გაბედულად, როგორც შეჭურის ტუნგუსს, მიდის წინ. ხანდა-ხან გზაზე ხრამებისა და ქაობის შემოვლია საქირო; მაშინ ბარალტაი უხვევს განზე, მაგრამ შეძვევ ისევ ადგება თავის პირდაპირ გზას. ის ზომავს თვალით თავის ლანდს და იცის — თუ ლანდი ერთი თითის დაღებით დამოკლდა, ან დაგრძელდა, მაშინ ურასი ან მარცხნით დარჩება, ან მარჯვნივ, და

გზას აუხვევს. ბარალტაი საუკეთესო მიწის მზომელია მთელ ქვეყანაზე. მაგრამ მიწის საშვალეობით-კი არა,—არამედ მზის საშვალეობით. ის მზის მზომელია.

თვითონ წინ მიდის, ბავშვი-კი უკან მისდევს; ორივე იქანცება ტვირთ ქვეშ. ბარალტაი ხშირად ჩერდება, ისვენებს და ისევ მიდის წინ. ბავშვს-კი ისევ უღრტვინველად მიაქვს თავისი მძიმე ტვირთი, როგორც ამ ერთი დღის წინ შიმშილს იტანდა. ამნაირად იარეს მათ ორი დღე და ღამე; ღამის გასათევად ისვენებდნენ ტყეში. უკანასკნელ ღამის სათევზე ბარალტაი მწარედ შესჩიოდა თავის ბედს: მისმა ნადავლმა—დათვის მძიმე ტყავმა—ძალზე დასტანჯა. მთელი სხეული სტებდა, მხრები სტკიოდა.

— პაი, შე დათვის ტყავო, მძიმე, ბოროტო ტყავო!— ჩიოდა ის ღამე ცეცხლის პირას მიმჯდარი:— რისთვის სტანჯავ ბარალტაის—რა დაგიშავა? კარგი ბედი გელის: მიგყიდიან მდიდარ, ღამაზ ვაქრებს; ველური ტაიგიდან ვაქრები შორს, შორს ქვეყანაში წავიდებენ. მიგყიდიან ვინმე მოხელეს, ყველაზე უფრო საპატიო მოხელეს, იმისთანას, რომელსაც ქუღზე, ღამაზ ქუღზე, ვერცხლის ვარსკვლავი აქვს მიკრული. წამოგსხმები მოხელეს მხრებზე და ყველა იტყვის: დახეთ, რა მშვენიერი ქურჭია! აბა ეს ხომ ჩემი საქმეა. და შენ-კი, აბა, რისთვის მტანჯავ, ავო, ბოროტო ტყავო!..

მესამე დღეს აქა-იქ ტაიგაში შემოაჯყიტა შორეულმა სინათლემ. მგზავრობა თავდებოდა. ბარალტაი და მისი შვილი უკანასკნელ ძალ-ღონეს იკრებდნენ. განსაკუთრებით იტანჯებოდა შემი: დათვის ბარკალს ვარდა ათზე მეტი ნანადირევი კაკბები და როქოები ეკიდა ზურგზე. ისე მისდევდა უკან მაშას, რომ ვერაფერს ხედავდა და არაფერი ესმოდა; თვალები უბნელდებოდა, ფეხები ეკეცებოდა. ბარალტაიც დაქანცული იყო. დიდი სიხარული შეექნათ საღამოს, მესამე დღეს, როცა ტაიგის შემეჩხრებულ ხეებს გასცილდნენ; უცებ

გავიდნენ უშველებელ მინდორზე და შუაზე, მდინარის სანაპიროს, მათი საკუთარი ურასი დაინახეს. ყვირილით მიესალმნენ თავის ბინას. ურასში გაიგონეს ხმა, გამოცვივდნენ მისაგებებლად და გაანთავისუფლეს ორივე მძიმე ტვირთისაგან. ბარალტაი მსწრაფლ გამზიარულდა. ცოტახანს შემდეგ ის კერასთან იჯდა და უამბობდა ცოლს თავგადასავალს და უმასპინძლდებოდა დათვისა და ნანადირევე ფრინველების ხორციით. ცოლი-კი უმასპინძლდებოდა ვაჭრებისაგან ნაყიდ არაყით. მთელი ოჯახი ბედნიერი იყო.

რამოდენიმე დღის შემდეგ ისევ მოვიდნენ დაბრუნებულნი ვაჭრები, თავ-მოშწონედ უჩვენა იმათ ბარალტაიმ თავისი ნანადირგვი ბეწვიანი ტყავები. „ამდენი საქონელი არც-კი ექნებათ, რომ ეს ტყავები ამინაზლაურონ,“ — ფიქრობდა ის, მაგრამ ვაი რომ მწარედ გაუცრუვდა იმედი. ვაჭრებმა უთხრეს, საქონელი შენმა ცოლმა უკვე წაიღო ამ ტყავების ფასშიო და დათვისა და სამურის ტყავი იმ ვალში აიღეს. ბარალტაი უცებ საწინლად დაღონდა.

— ნუ დაღონდები, ბარალტაი, — უთხრეს ვაჭრებმა: — შენ ისეთი ქვიანი და ლამაზი ხარ... სამური მოკალი, დათვისაც არ შეგეშინდა. — გულადი ვაქაკი ხარ!

— დიად, ბარალტაი ყოჩალია, ბარალტაი ღონიერი ვაქაკია!.. კიდევ წავა და კიდევ მოკლავს ამისთანა დათვის ერთს-კი არა — ვუთს მოკლავს.

— აიღე ბარალტაი უშკა, საქონელი, რამდენიც გინდა; აიღე თუნდა სულ — რაც არის: შერმე გადაგვიხდი.

აიღო ბარალტაიმ ბევრი საქონელი, და ისევ გახდა ვაჭრების მოვალე.

ვაჭრები წავიდნენ. ურასში ხელ-ახლად გაიმართა ღზინი. საღამოზე ბარალტაი ხტუნვა-ცეკვით უვლიდა გარს გაჩაღებულ ცეცხლს და მღეროდა თავის ველურ სიძღვრას. ის აპირებდა მთელი ქვეყნის გადაბრუნებას, ყრუდ მღრტვინავ

ტაივის მდინარის დამორჩილებას, მთელი ქვეყნიერების ხეების გადაჭრას, მთელი ტაივის ნადირის დახოცვას, რათა ისეთი მდიდარი, ისეთი მდიდარი გამხდარიყო, რომ ყოველ დღე ჰქონოდა საქმელად ბლითები, თამბაქო მოსაწვეად და არაყი სასმელად. იქავე მწოლარე ძაღლი უყურებდა მას, ესმოდა ველური სიტყვები, გრძნობდა იმის გულის-თქმას ნადირობის შესახებ და მოუთმენლად წკმუტუნებდა. ცეცხლთან იწვა შემი, და ისიც ძაღლივით შეჰყურებდა მამას და ესმოდა ველური სიტყვები. როდესაც ბარალტაი ლაპარაკითა და ხტუნვა-ცეკვით დაღლილი მიეგდო მახლობელ ხის ძირას და მკვდარივით დაეძინა, მაშინ წამოხტა მისი შვილი შემი და ცეცხლის გარშემო ხტუნვა-ცეკვით და სიმღერით შემოიარა.

— მე მქალავრი, ყოჩალი, მე პატროსანი ვაქვაცი ვარ. — წავალ ტაივაში, დიდ, ყრუ ტაივაში, მოვკლავ იქ დათეს, დიდ, ღონიერ დათეს... დავეწევი სამურს, ძვირფას სამურს. ვიშოვი ირმებს, — კარგ ირმებს და წავალ შორს, შორს, ახალ ბინის საძებრად; ვნახავ ხალხს, კარგ, ლამაზ ხალხს! წავალ ყველგან, ყველას ვნახავ და ყველა იტყვის, რომ შემი ლამაზი და ყოჩალიაო.

პატარა, ათი წლის ბიჭი შემი უკვე გრძნობდა, რომ ისიც ისეთი ელი — ქოჩად მავალია როგორც იყო მოელ სიცოცხლეში მამა მისი. ისიც მთელ თავის სიცოცხლეს თვალ-უწვდენ ციმბირში ირმებით ხეტიალს მოანდომებს, ივლის სანადიროდ ტაივაში, უდარაჯებს ნადირს. მუდამ მონა-მოვალე იქნება ვაჭრებისა — და ისეთივე გულ-წრფელი ტუნგუსი, როგორც არის მამა მისი. შიმშილობისა ან ბედნიერების წამებში, ხტუნვა-ცეკვით, შავი ღანდივით და უელის განაღებულ ცეცხლის შუქზე და იმღერს თავისუფალ, ველურ სიმღერას.

რეგენი ძაღლი.

(იგავი).

იმჰილისაგან თავბრუ - დასხმული ძაღლი სამკედლოში შეიპარა.

ფიქრობდა რაჲე საზრდო ეპოვნა. შკედელმა ერთი კოპოსანი გადაუგდო: ძაღლს გაუხარდა: კე-

თილმა მასპინძელმა საზრდო მითავაზო.

დაუწყო ლოკვა, მაგრამ კოპოსანს რას დააკლებდა? კოპოსნის შკრელმა კბილებმა ენაზე სისხლი დაადინა.

მშიერ ძაღლს უფრო მეად გაუხარდა: ეგონა—კოპოსანს დავადინე სისხლიო და რაც ძალი ღონე შკონდა ლოკავდა და ლოკავდა კოპოსანს.

ბოლოს ენა ნაფლეთებად ექცა და თავის ხორცს თვითონვე სჭამდა.

მეტად გამწარდა რეგენი ძაღლი, მაგრამ მაინც ვერ მიმხედარიყო.

დაოსებული ძაღლი დაუბრუნდა თავის ბუნავს.

ენა-მოგლექილი ველარ ჰყევდა.

მხოლოდ გულში თავისთვის ჩურჩულებდა: „მადლობა ღმერთს, ქვეყნად კიდევ მოიპოვებთან ისეთი გულკეთილი მასპინძლები, რომ მშიერს საზრდოს სთავაზებენ და შბრუნველობით ეპყრობიანო!“

სანდრო შანშიაშვილი.

ილია ჭავჭავაძე.

ღვეანდელი ჩვენი ცხოვრება ისეა მოწყობილი, რომ ბუნებრივი ზრდა ჩვენი მოზარდი თაობისა შეჩერებულია და მხოლოდ უვზო-უკვლოდ-ლა მიმდინარეობს. ეროვნულმა ნაკადმა დაჰკარგა ვაკვლევული გზა და აქეთ იქით გადაიდვარა. ცხოვრებას ფერი ეცვალა: დამახინჯდა, დახურდავდა მთლიანი ერთეული და დაგვეკარგა სახე. გადაშენდა ქართველის ოჯახი, გადარჯულდა სასწაილებელი, და უარაბოოდ დარჩენილი ჩვენი მოზარდი თაობაც უაზროდ აფათურებს ხელებს და უცხო-ს-ლა ექიდება. დედის ძუძუ გა-

უშრათ, და, უცხო ძიძის ხელში, დამახინჯდნენ. არც ქართული ისტორია, არც მწერლობა და არც ენა.

ჩვენმა მოზარდმა თაობამ პუშკინი თითქმის ზეპირად იცის, აკაკი წერეთლისა-კი მგონი მხოლოდ სახელი აქვთ გაგონილი, და ის, რომ 50 წლის იუბილეი გადაუხადეს და ამ ორი წლის წინად დიდი ზემოთ რაქა-ლენსუმში ამოგზაურეს. ჩვენ მოზარდ თაობას უყვარს გოგოლი, ილია ქავჭავაძე-კი მისთვის ჯერაც უცნობია. იცის მხოლოდ ის, რომ ილია მოპკლეს და მამა-დავითის გაღაფანში ისაფლავია.

ეს არის და ეს. ან რა უნდა იცოდნენ?

ჩვენი მუშა მგონის ი. დავითაშვილის სიტყვები რომ მოვიშველიო, დღევანდელი დედები კვლავ ჩასჩინებენ შვილებს:

„შვილებო, მამას უძახეთ „პაპაო;

სამშობლო ენა ნუ გინდათ,—

ის ბუამ გადაყლაპაო“.

რა უნდა წარმოდგარიყო ამგვარ ოჯახიდან? „კოკასა შიგან რაცა სდგას, იგივე წარმოსდინდებას“-ო,—უთქვამს ბრძენს, და ასეც მოხდა. ამა შეიხედეთ დღევანდელ ქართულ ოჯახში: რუსული ეურნალ-წიგნებით ჰკვებავენ ბავშვებს, და თუ ქართული ეურნალიც არსებობს, ამაზე არც-კი ჰფიქრობენ. გადაგვარების გზაზე დამღვართ, უცხო ქარი სხვა გზით მიაქროლებს და მშობლიურ კერას აშორებს; ავიწყებინებს, რომ ჩვენიც გვყავს ჩვენი პუშკინი, ჩვენი ლერმონტოვი, ჩვენი გოგოლი და სხვ... რომელნიც უფრო ახლონი არიან, უფრო ადვილად გასაცნობნი.

მაგრამ აქვე უნდა აღვნიშნო ის მოვლენაც, რომ ამგვარ სურათის გვერდით უკვე ჩნდება ახალი სურათი, სახე ჩვენი ეროვნული აღორძინებისა. უკვე ირღვევა ჩვენი ცის თალი და ჩნდება იმედის სხივი ვადამახინჯებულ საქარ-

თველოს გვერდით უკვე იზრდება ახალი, საღი საქართველო; ძველმა, უცხოს მოტრფილად დედებმა დაკარგეს მნიშვნელობა (რომელიც არა ჰქონიათ), და მათი ადგილი დაიჭირა ახალმა დედამ, რომელიც შვილებს საღ სიტყვებს ეუბნება:

„ჩემი მამულისათვის
 მე ჩემ ძუძუს გაწოვებ,
 მისი სიკეთისათვის
 გაგწირავ და გაბრძოლებ,“-ო.

(ი. ქ.)

უკვე „დედის ნანასთან ქვითინი მთისა“ გვიმზადებს მომავალ გმირსა; უკვე ჩნდებიან პატარა ქართველები, ქართულ ნაწილთ აღზრდილები, რომლებსაც ყურში განუწყვეტლივ ერთი ხმა ჩასძახით: „წადით!.. წადით!.. მიჰხედეთ თქვენ სამშობლოს, იგი განსაცდელშიაო;“ და ამ აზრით ნასულდგმულად ვინ, უკვე ეწაფებიან ქართულ ცხოვრებას, ისტორიას, ლიტერატურას. უკვე იციან, რომ ჩვენც გვქონია კარგი კულტურა, მწერლობა, ხუროთ-მოდღერება და სხვ... იციან, ვინ არის ბარათაშვილი, ილია, აკაკი, ვაჟა-ფშაველა და სხვ... და ასე ემზადებიან, რომ მომავალ ცხოვრებას სწავლით შეხედონ. და აი, სხვათა შორის, დღეს მეც მსურს გამოვესაუბრო „ნაკადულის“ მკობელ მოზარდ თაობას და ვადუშალო რთული პიროვნება იმ დიად ადამიანისა, რომელიც 50 წლის განმავლობაში ფიზიკლ დარაჯად ედგა ჩვენ ცხოვრებას, ვიდრე ბრმა ტყვიამ არ მოუღსპო სრული სიცოცხლე. ეს დიადი პიროვნება, ილია ქავჭავაძე.

როდესაც ილია ქავჭავაძე გამოვიდა სამოქმედო ასპარეზზე, ჩვენში ბატონ-ყმობა, ეს ბინძური წამათი ჩვენი ცხოვრებისა, სულსა ლევდა. ნელ-ნელა იმსხვრეოდა ის მძიმე ხუნდი, რომელიც ჰბორკავდა უმრავლესობას. ბნელი ბურუსი

ცხოვრებასა ნელ-ნელა იუანტეზადა, თუც მიწასთან იყო გასწორებული გლეხი კაცის პიროვნება, და ბოროტებაც ისევ ძლივეს მანტიით დაიარებოდა...

და აი, ამ დროს ვაისმა მკვეთრი ზხმა ი. ქვექავაძისა, რომელმაც, როგორც შვედნის წივილმა, გაარღვია ჰაერი და მოატანა ახალი სიტყვა, ჩვენი ცხოვრებისთვის ჯერ უჩვეულო.

ილია ქვექავაძემ შემოიკრიბა თავის გარშემო მთელი იმ დროის ახალგაზრდობა, გახდა იმის ბელადად და ჩვენ ძველ ცხოვრებას ესროლა ნაღმი; აღიმალლა ხმა გლეხი კაცისა და მისი უფლების დასაცავად, სცდილობდა ფეხ-ქვეშ გათელილ და დათრგუნვილ იმის აღიმიანობის აღდგენას.

ვიმეორემ—მთავარ-სარდლობა ი. ქვექავაძეს ეკუთვნოდა. იმისმა ძლიერმა ხმამ ყველგან შეატანა, ყველგან დაღეწა ძველი კერბები, და ახალი ქვეყნის შესაქმნელად მიწყო ქადაგება. ცხოვრებაჲ-კი მის წინ ორი დიდი, ცეცხლგზრ მგზნებარე, საკითხი დააყენა: ეროვნული და ბატონ-ყმობის შესახებ; ორივე თხოულობდა დაუყოვნებლივ პასუხის გაცემას, და ი. ქვექავაძემაც ამ ორ მთავარ საკითხს შეაღია მთელი თავისი ნიჭი. ვინც იცნობს ცოტათი მაინც ი. ქვექავაძის შემოქმედებას, მაშინვე გაახსენდება სასაცილო სახე ლუარსაბ თათქარიძისა და დარეჯანისა, ზიზღის მომგვრელი ზნე დათიკოსი და აღმტაცი სახეები კაკო ყაზალის, ზაქროსი, ვაბროსი, ოთარაინთ ქვრივისა, გიორგისა და სხვათა...

ყველა ესენი—ბატონ-ყმური წყობილების წარმომადგენელი არიან. ორი მხარე: ბატონებისა და გლეხებისა, რომელთა დაბატვით ი. ქვექავაძემ ნათლად და გარკვეულად დაგვიანახვა მთელი სიბინძურე ბატონ-ყმური ცხოვრებისა და ავგამხედრა მის წინააღმდეგ. მას სურდა ქადაგება სიძარბოსისა და თავისუფლებისა, მას სურდა დაცვა ადამიანის უფლებისა საზოგადოდ, რომელსაც ბატონ-ყმობა სთელავდა, ჰქელა-

ვდა, სპობდა. . და დიდებულმა მწერალმაც სწორედ მის წინააღმდეგ გაილაშქრა. მას სურდა ეჩვენებინა მთელი უზინა-არსობა ბატონ-ყმობისა, და არა ადამიანობა ამ ბატონ-ყმობის მფარველ წოდებისა. ამ მიზნით მან შავი ფერებით, სასაცილოდ დახატა „თავადთა“ წოდების წარმომადგენელი, ზიზლის ჩარჩოში მოაქცია და სიკვდილი უწინასწარმეტყველა. ხოლო მეორე მხარე-კი, მხარე ყმებისა, საუცხოოდ შეაღამაზა, ნათელ ფერებით დახატა—კაკო, ზაქრო, ოთარაანთ ქვრივი და სხ... შირავეანდელი შემოახვია და შეგვაცყვარა. მომავალი სიკოცხლე და ცხოვრება მათზე დაამყარა. „კაკო ყაჩაღით,“ „კაცია ადამიანით,“ „აჩრდილით“ და სხვ. ილია ჭავჭავაძემ მძლე ნაღმი ესროლა ბატონ-ყმობას და შეიქმნა მის მგმობლად. „თავადიშვილი კარგი რა არის, ავი რა იყვესო,“—დაიძახა, და მოგვცა სამწერლად ზიზლის მომგვრელი და სასაცილო სახეები ლუარსაბ-დათიკოებისა.

აგერ ლუარსაბ თათქარიძე „კაცია ადამიანი!“ რას გამოხატავს იგი? რა უნდა ეთქვა მის დახატვით დიდებულ ავტორს?—პასუხი აშკარაა. ამ სურათით მან დაგვანახვა ბატონთ ცხოვრებას უზინაარსობა, მცონარეთა სამეფო, სადაც მხოლოდ სმა-კამა, ძილზე ფიქრით მიაცილებენ ყოველ წუთს თავიანთი ცხოვრებისას: „დღეს რა ვქამოთ?“—„ხვალ რა ვქამოთ?“—აი ის კითხვები, რომლებზედაც გამუდმებით ფიქრობდნენ თათქარიძეები. არტალი, ბოზბაში და კარგად გაკეთებული ჩიხირთმა,—აი მათი მიზანი, მისწრაფების საგანი. ქვრებზე ბუზების თვლა,—აი მათი გონების ვარჯიშობა; ტახტზე გორაობა, მერე ძილი, გამოღვიძება, კამა, კიდევ ძილი, და ასე დაუსრულებლივ,—აი მათი საქმიანობა, მათი შრომა. ხოლო დასასრულ-კი სიკვდილი ლუარსაბ თათქარიძისა, და ისიც „ქუქის ანთებით.“—ეს იყო მთელი მისი ცხოვრება.

„მოკვდა ლუარსაბიც ისე, როგორც იხოცებოიან ბევრნი

ჩვენგანნი, რომელნიც არც თავიანთი სიკოცხლით უმატებენ რასმეს ჭევეყანას, და არც თავის სიკვდილით აკლებენ... რისთვის შოვიდნენ და რისთვის წავიდნენო?— გვეკითხება დიდებული ავტორი, და აქ ასამარებს იმ წოდებას, რომელსაც თათქარიძე ეკუთვნოდა. ნუ თუ იმისთვის, რომ „პირამდინ პურ-ჩაყრილ, ჩაუტუნებულ ბოზბაშის სავეს მათლაბაზე ეფიქრნა? ნუ თუ ამაზე მაღალი ფიქრი აღარ შეიძლებოდა? ნუ თუ ამისთვის უნდა ეტარებინა კაცის სახელი? მაგრამ სხვა რა უნდა გაეკეთებინა იმ წოდებიდან გამოსულს და „ბატონების“ წრეში აღზრდილს? მხოლოდ სპა-კამა-ქეიფი-ძილი, მეტი არაფერი. და აკი თათქარიძეების მეოხებით წამოდგა კიდევ კითხვა: „კაცია ადამიანო?“ და დაადასტურეს, რომ ყველაო არა.

ბევრია ისეთი, და მათ შორის თათქარიძეებიც, რომელნიც არ არიან ღირსნი კაცის სახელის ტარებისა, — გამოუსადეგარნი, უკნარნი. თათქარიძე — ეს ის დაქანგებული სატევაარი იყო, რომელიც გდია ბნელ კუნძულში, ნოტიო ადგილას, თანვით შექმული.

ღიად, ი. ჭავჭავაძემ მოგვცა „ბრწყინვალეთა“ კარიკატურა, სადაც ერთი ნათელი ხაზი-კი არ მოსჩანს. ჩვენ მხოლოდ იმას ვხედავთ, რომ ისინი მკონარეობის გზას დასდგომიან, ადამიანის სახე-დაკარგულები. მაგრამ მარტო ლუარსაბ თათქარიძე რომ დაეხატა ილია ჭავჭავაძეს, სურათი ბატონების ფერ-ნაკლული იქნებოდა. ილიას-კი სრული სახის დახატვა სურდა. ამისთვის მან სხვა მხარეც დახატა, და დათიკოვამოიყვანა სცენაზე. იგიც იმავე წრისგან არის გახრწნილი, მხოლოდ არა კამა-სმის მოტრფილდე, არამედ ხორცის, ვნების. იგი ღაღად აღზრდილი, თავ-აშვევებულად ეძლევა გრძნობის ყოველ წამონაქროლს, და ისრულებს წადილს. იგი მთლად გრძნობის კაცია, გარყენილი გრძნობის, მას ემსახურება, მას სწირავს ყველაფერს. და რა დღეში უნდა ყოფი-

ლიყვნენ ამ არა-ადამიანთა ყმები? და აკი ი. ქავჭავაძე სკდინ-
ლობს სურათის გაცხოველებას, რომ მხეცი ბატონში სავსე-
ბით გამოაშქარავდეს.

აქ ილიამ დათიკოს გვერდში ამოუყენა მისივე ყმა, მხოლოდ მასთან თან-შეზრდილი ამხანაგი, მისი მოყვარული გაბრო. დიდებულ ავტორს სურდა ეჩვენებინა, რომ, თუ სა-
ზოგადოდ ბატონი სწავრავს გლეხს, ესევე ექცევა იგი თავის მახლობელსაც, ამხანაგს. ხოლო მთელი მოთხრობიდან („გლახის ნაამბობი“) ის აზრი გამოგაქვთ, რომ თუ დათი-
კო, ეს კარგი მებატონე მისი ყმის გაბროსი, ასე ექცევა თა-
ვის ამხანაგს, თან-შეზრდილს, როგორ უნდა მოქცეოდა მაშინ სხვა გლეხებს, რომელთანაც არაფერი აკავშირებდაო? და აკი ეს სურათიცა აქვს დახატული „აზრდილში“, რომელიც იმა-
ვე საგანზე მეტყველებს, ხოლო არა სურათებით, როგორც სხვა მოთხრობებში ან პოემებში, არამედ სიტყვებით. აქ სიტყვა უფრო მძლავრადია ნახმარი, და ბოროტება მთელი სი-
ძლიერით წინ წამოყენებული:

„აგერ უფალი და მისი მონა!

თრთოლვით სასწორზე ხარჯს უწონს ძნელსა;

და რა გასწორდა სასწორზე წონა,

უფალი პინას ზედ ადგამს ფეხსა,

და მით მის ხარჯსა ერთი-ორად ჰხდის...

მონამ მწუხარედ გულს გაიღიმა,

უმწეობითა თავის ხარჯსა ჰზრდის;

და საწყლის თვალთვან კრემლმა იწვიმა“...

ველარ აიტანა ეს დათრგუნვა საკუთარ შრომის უფლებ-
ის, და სიტყვას მოკლებული, უნო ყმა გულს-და ჩასცქე-
რის, მხოლოდ კრემლით გამოსტყვამს თავის ცხოვრების სიმ-
ძაფრეს. თუ მას ენა-პირს დაუკეტავენ, თუ მეტყველს უტ-
ყვად გადააქცივენ, ეს ბატონებს შეუძლიანთ, მაგრამ გულ-

ში?.. იქ ხომ ველარ ჩაუწვდებოდა ხელი ჯალათებს? ადამიანი, ყველგან შებოროკილი, აქ მაინც თავისუფალია, და, თუ გონების იარაღს ჰკლავენ, უსპობენ, გრძნობას ხომ ვერ ჩასწვდებიან... და მონაც გრძნობით ლაპარაკობს. ხოლო გრძნობის სიტყვა კი ცრემლია. ცრემლმა გამოსთქვა დადუმებულ ბავთს სათქმელი. მაგრამ რა?..

„ქვა არის ბატონის გული,
 ვერ დაარბილებს მას შებრალება,
 ვერა განკურნოს მან მონის წყლული,
 ვინც მონებას თვით ემორჩილება“-ო,

აქ აღიარებულია გათელვა შრომის უფლების. მონა შრომობს, მაგრამ სხვისთვის... იგი მხოლოდ სამუშაო ცხოველია; მეტი არაფერი.

„ვინა შრომობდა და ვინა ძღვება?
 ღმერთო, სად არის აქ სამართალიო!“

აღმოსკდება მონას გულის სიღრმიდან; მაგრამ სად უნდა ეძია მას სამართალი? არსად... არამც თუ სამართალი, „ცრემლს მოინდომებ, და არ გეკნებაო.“ ეს არის — უკიდურესი საზღვარი ადამიანის ტანჯვებსა. მაგრამ არ ვეგონოთ, რომ დიდებული მწერალი ამით გულ-გატეხილი იყვეს. არა. „ყოვობადი მარტო შენიაო,“ მიმართავს შრომის შეილს, და უკეთესს უწინასწარმეტყველებს. თუმც დღეს ყველაფერი პირ-აბრუნებულია, თუმც შრომა დღეს ტყვედ არის პყრობილი, მაგრამ მაინც ი. კავკავაძეს არ ეშინია ხვალინდელი დღისა. მან იცის, რასაც უშხადებს იგი დღე. უკვე ხედავს ნიშნებს უკეთესისას, რომ „უკვე რღვეულა ბოროკილი იმა ცხოვრების,“

„და დასამსხვრევად განმზადებულია...“

შრომისა ახსნა,—ვგ არის ტვირთი
 ძღვევა-მოსილის ამ საუკუნის,
 კაცთა ლელვისა დიადი ზვირთი
 მაგ აზრისათვის შედგარდა იბრძვის.
 ველარ განუძღვებს ქვეყანა ძველი
 განახლებისა გრიგალის ქრალას,
 ველარ განუძღვებს ქვეყნის მძარცველი
 ქეშმარიტებით აღძრულსა ბრძოლას,—
 და დაინგრევა იგი ბორკილი,
 შემფერხებელი კაცთა ცხოვრების,
 და ახალ ნერგზე, ახლად შობილი,
 ესე ქვეყანა კვლავ აყვავდების.

აქ იგი აღფრთოვანებით შესცქერის იმ ახალ ცხოვრებას, რომელიც ამსხვრევს ბორკილს, ძველი ცხოვრებისას; ძღვევა-მოსილებით მოდის და მოაქვს „შრომის სუფევა.“ ეს იქნება ის ნეტარი დრო, როდესაც ძმობა, ერთობა, თავისუფლება მოიხსნიან იმ ეკლის გვირგვინს, რომლითაც ახლა დაიარებიან, და კაცთ-მოყვარეობა და სათნოება დაისადგურებს ხალხის გულში. ეს იქნება ის დრო, როდესაც მაშვრალი მონა კაცის სახით დაიწყებს ცხოვრებას და შეიქნება ადამიანი ლალი, თავისუფალი.

მაგრამ ჯერ ხომ არ დამდგარა ის დრო? ჯერ ხომ შელახულია ადამიანის პიროვნება და შებილწული მისი წმიდა-თა-წმიდა? ჯერ ხომ მაინც ბრძოლაა საჭირო? და აქი ილია ქვეკვიციანი მოგვცა მაგალითი ამაყი და ურჩი ადამიანებისა, რომლებსაც ასე აღტაცებით და სიყვარულით გვიხატავს. აგერ კაკო, ზაქრო, გაბრო და სხ... დამდგარან შეულამაზებელ ბოროტების წინ და იძახიან:

„შენც, ძმაო, ვიცი გაგიგონია,
 ყმის ბედი რა რიგ სწრაფად იცვლება!

თუ ყმასა გუშინ ბედი ჰქონია,
 არ იჯერებს, რო დღესაც ექნება.
 ჩვენი წადილი, ჩვენი იმედი,
 ყოველთვის, ძმაო, არის საფრთხეში,
 გლებ-კაცს და ყმის ლიტონი ბედი
 ვერა, ვერ გასძლებს ბატონის ხელში...

ვახტანგ კობეტიშვილი.

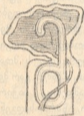
(დასასრული იქნება).

ზრამულა ალამიანისა გუნებასთან.

(გაგრძელება).

შვენიერად არის მოწყობილი შორწყეის საქმე ეგვიპტეში, სადაც შორწყეა იწყობა დათესვასთან ერთად და გრძელდება მოსაელის მოკრეფამდის. ეგვიპტეში მინდვრებს რწყავენ მდინარე ნილოსიდან. შორწყეაზე ყოველ დღე მიდის თითქმის

ერთი მეზუთელი ამ უშველებელი მდინარისა (ნილოსს აქვს ხუთი ათასი ვერსი სიგრე). რომ მალლობი ადგილების შორწყეაც შესძლებოდათ, ეგვიპტელებმა 1902 წელს ააგეს მთელი მდინარის გარდი-გარდმო უზარმაზარი საგუბარი, სიგრძით ორი ვერსი და სიმალით—ათი საენი. მრავალია ამისთანა საგუბრები ეგვიპტის სხვა ადგილებშიაც. ეგვიპტელები მარტო არხების გაყენით არ კმაყოფილდებიან და სთბრიან ქებს, რომელთა რიცხვი იქ სულ ცოტა სამოც ათასს აღწევს დღეს, და კიდევაც ეს არის მიზეზი, რომ ეგვიპტელები ორს და სამს მოსავალს იღებენ წელიწადში და არა თითოს, როგორც ჩვენში. წინად მდინარე ნილოსსა და ახლანდელ სუეცის არხს შორის ცარიელი უნაყოფო უდაბნო

იყო, მაგრამ აი—გაიყვანეს ნილოსიდან არხები და უნაყოფო უდაბნო ხელად გაივსო ხალხით და ბელ-ვენახე-ბით...

ასეთივე დიდი ყურადღება მიქცეული მორწყვაზე საფრანგეთში, სადაც მომეტებული ნაწილი მიწებისა ირწყვება ხელოვნურად. წვიმას ფრანგები ყოველად უენიშვნელოდ სთვლიან, რადგანაც, რაც უნდა ნიაღვარი წვიმა იყოსო, ის ორიოდვე გოჯს ქვეით ვერ ატანს ნიადაგს და უფრო ხელის-შემშლელია მეურნისათვის, ვიდრე ხელის-შემწყობიო. სასარგებლოა მარტო ხელოვნური მორწყვაო, როცა აღმდინი შეგნებულად და სისტემატიურად იმდენ წყალს აძლევს მცენარეს, რამდენიც ნამდვილად საჭიროა მისთვისაო. ფრანგები ჩვენებური უბრალო მორწყვითაც არ კმაყოფილდებიან და გაჰყავთ წყალი თავის ბოსტნებში და მინდვრებში ქებიდან თუ არხებიდან ლითონის მილებით, რომლებსაც ადგილადგილ მომართული აქვთ კრანები. მორწყვის დროს მოაბამენ ამ კრანებს რეზინის გრძელ მილებს და აღხამენ გარშემო ნათესებს წვიმასავით იმდენ წყალს, რამდენიც საჭიროა მცენარეთა და მიწის გასაძლომად. ადვილი წარმოსადგენია, რამდენად უფრო ჩქარი და სარფაა აღმდინისათვის ასე მოწყობა მორწყვის საქმისა. როგორ ფართოდ არის საფრანგეთში დაყენებული მორწყვის საქმე, სჩანს იქიდან, რომ იქ მარტო ერთი მდინარიდან, დიურანსიდან, გაყვანილია 18 არხი; ხოლო კუნძულ სარდინიაზე მეოთხედი მთელი დამუშავებული მიწისა სულ ხელოვნურად ირწყვის... ასევე კარგად და ფართოდ არის დაყენებული მორწყვის საქმე იტალიაში: იქაც მეოთხედი მთელი იქაური მიწებისა ხელოვნურად ირწყვის და მარტო ერთი მდინარიდან პოდან, იმოდენა წყალი იხმარება სარწყავად, რამდენიც მთელ მდინარე დონშია (რუსეთში). იქვეა გამართული ეგრედ-წოდებული კავურას არხი, რომელიც რწყავს ორას ათას, დესეტინა მიწას.

მაგრამ უდიდეს სარწყავ არხად მთელ დედამიწის მსოფლიოზე ითვლება განგვისის არხი ინდოეთში, რომელიც გააკეთეს იქ ინგლისელებმა: იგი აქმევს ჰურს სამ მილიონზე მეტ სულს...

IV

მაგრამ არხებით მორწყვა ჰირნახულისა ყველგან არ შეიძლება, რადგანაც ყველგან არ მოიპოვება მდინარეები და ნაკადულები. აფრიკაში და აზიაში, მაგალითად, არის ბევრი ისეთი ადგილი, რომ სრულიად არ მოიპოვება არც ერთი მდინარე და ამიტომ არც არაფერი იზრდება იქ და არც არაფერია ცხოვრობს. ასეთ ადგილებს ეწოდება უდაბნოები. ნიადაგი იქ ცარიელი ქვიშა და ღორღია, წყალი სრულიად არ იშოვება; საინლაღ ცხელა და წვიმაც ძლიერ იშვიათად იცის. თქმა არ უნდა, რომ ასეთ უდაბურ და უნაყოფო ადგილას ადამიანი ვერ იცხოვრებს უწყლოდ, და აი იწყეს იქ ღრმა ქვების მოთხრა და იქიდან წყლის ამოღება, სარწყავად თუ სასმელად. მაგრამ უწინდელმა ხალხებმა არ იცოდნენ კარგი და მკვიდრი ქვების ამოთხრა: ამათი ქები მალე იფუშებოდა და კვლავ მიწით ივსებოდა...

ფრანგებს აფრიკაში დაპყრობილი აქვთ ერთი დიდი ქვეყანა, სახელად ალჟირი, როგორც განათლებულმა და ნაწავლმა ხალხმა, ფრანგებმა სულ სხვანაირი ქების კეთება დაიწყეს იქ. ამ ქებს ჰქვია არტეზიანული ქები. აარჩევენ პატარა თუ დიდ ველს ორ მთას შუა, დასდგამენ ბურღსა და ხვრეტენ დედამიწას იმ დრომდე, სანამ ქვესქელიდან წყალი არ ამოხეთქს.

ერთ ადგილას, მაგალითად, ფრანგების ინჟინერებმა დაიწყეს ასეთი ქის ბურღვა, რომელიც 28 საე. ჩავიდნენ, ისეთმა ძლიერმა შადრევანმა დაჰკრა, რომ ერთ წამში მან ვედრო წყალს იძლეოდა. იქაურ მცხოვრებლებს, არაბების, განცი-

ფრებას და სიხარულის საზღვარი არა ჰქონდა: არ იცნობდა რით და რაგვარად ეთქვათ მადლობა ფრანგებისათვის ასეთი ღვთიური საქმისათვის..

ასეთი არტეზიანული ქები ფრანგებმა ბევრი გააკეთეს ალჟირში და ამ სახით ბევრი იქაური ყოვლად უნაყოფო უდაბნო მშვენიერი ბაღებით და სოფლებით მოჰქონეს..

ამავე ფრანგებმა გამოიკვლიეს, რომ საქარის უდაბნოში, რომლის სიგრძე, სულ უკანასკნელი, ხუთი ათას ვერსს უდრის და სიგანე ერთი ათასს, წყალი ბლომად იშოვება 18—20 საექნის სიღრმეზე. ერთ ადგილას ინჟინერებმა მოთხარეს ორი არტეზიანული ქა და ქებმა იმოდენა წყალი ამოხეთქა შადრევანად, რომ იქაური მომთაბარე ხალხი სამუდამოდ დასახლდა ამ ქებთან და იწყო ბალ-ვენახების გაშენება. ამგვარად ადამიანის ტკეა და შრომა სცვლის არა მარტო ბუნებას, არამედ თვით ხალხსაც. სულ სხვა საქმეზე და ხასიათზე აყენებს...

უნდა იმედი ვიქონიოთ, რომ ახლო მომავალში მთელ იმოდენა უდაბნოს ადამიანი სულ ამგვარი ქებით და სოფლებით მოჰქონეს და მაშინ იქ ცხელი გაუვალი უდაბნო-კი აღარ იქნება. არამედ თვით ჰაერიც ზომიერი და ყველასთვის გასაძლისი გახდება...

მარტო უდაბნოებში არ თბრიან ასეთ ქებს. არტეზიანულ ქებს თბრიან აგრეთვე დაბა-სოფლებში და ქალაქებშიაც, სადაც მის წყალს ხმარობენ სასმელად და სარწყავადაც. გერმანიაში, მაგალითად, ერთი ქალაქის ახლო გამართულია დიდი ბოსტანი, რომელიც მარტო ასეთი არტეზიანული ქის წყლით ირწყვის. ეს ბოსტანი თავის პატრონს აძლევს ყოველ წლივ ასი ათას მანეთს.

V

მარტო უწყლობა არ შეადგენს ღიდ დაბრკოლებას

ადამიანის სიცოცხლე-ცხოვრებისათვის. ასევე შევნიშნავთ მეურნეობისათვის ზედ-მეტე წყალი ნიადაგში, მეტადრე ქაობები, სადაც, როგორც თითონაც გვეცოდინებათ, ხშირად იმოდენა წყალია დაგუბებული, რომ შესვლა-კი საშიშია შიგ. დიდი უნარი და შრომა გამოიჩინა ადამიანმა ასეთ ქაობებთან ბრძოლაშიაც, ე. ი. — მათ დაშრობის საქმეში.

სულ მარტივი საშუალება ქაობების დასაშრობად არის არხების გაყვანა, ანუ მიწების ჩაწყობა ღრმად მიწაში, რომლებითაც ქაობის წყალი ვაჰყავთ რომელიმე მახლობელ მდინარეში, ანუ ხევეში თუ ღელეში. მიწებით დაშრობა ქაობებისა გავრცელებულია ინგლისში, სადაც მთელი სიგრძე ქაობებში ჩაწყობილ მიწებისა უდრის ათ მილიონ ვერსს.

წერილი მეხამე.

I

ბევრგან ისე გამრავლდა ხალხი, რომ მცხოვრებლებს მიწა აღარა ჰყოფნით ხენა-თესვისათვის, თუ ბალ-ვენახების გასაშენებლად. ადამიანმა მიიხედ-მოიხედა გარშემო და ნახა, რომ ტბებს, მდინარეებს და ზღვებს მეტის-მეტად ბევრი ადგილი უკავიათ. ამიტომ მიეცა ფიქრს, რით და როგორ წაართვას მიწები, რომლებიც მათ უკავიათ, რით და როგორ დაითაროს თავისუფალი მიწები მათგან წალეკვისა და განადგურებისაგან.

საუკეთესო საშუალება, რომ ტბებს მიწა წაართვა, არის თვით ტბების დაშრობა, ე. ი. მისი დაკლა წყლისაგან, სადმე მდინარეში ანუ ღელეში გაყვანით ტბის წყლისა.

ტბების დაშრობა და დაკლა უწინ ჯელმა ხალხებმაც იცოდნენ, მაგრამ მაშინ დიდ ყურადღებას არ აქცევდნენ ამ საქმეს, რადგანაც თავისუფალი მიწები ჯერ კიდევ ბევრი იყო

ქვეყნად. მაგალითად ამ 2000 წლის წინად რომაელებმა და აშრეს ერთი საკმაოდ მოზრდილი ტბა ქ. რომთან იტალიაში. ამით წათამაშებულებმა, მათ ახლა უფრო მოზრდილი ფუჩინოს ტბის დაშრობა განიზრახეს იქვე ახლო და შეუდგნენ კიდევ მუშაობას: 30,000 მონა-მუშა თერთმეტი წლის განმავლობაში განუწყვეტლივ მუშაობდა მიწის ქვეშ უშველებელი გვირაბის გათხრაზე მახლობელ მდინარემდის, მაგრამ შრომამ ამაოდ ჩაუარათ: როცა უკანასკნელი მიწა გაარღვიეს და გვირაბი ტბას შეუერთეს, წყალი სულ მცირედ გამომდინარდა გვირაბში და ტბა ისევ ტბად დარჩა. ამის შემდეგ რომაელებს ხილისი დაეკარგათ და მუშაობას თავი ანებეს...

მაგრამ რის გაკეთებაც ვერ შესძლეს უწინდელებმა, ის ადვილად გააკეთეს ახალმა ინჟინერებმა: 1862 წელს იტალიის ინჟინერებმა გაიხსენეს თავიანთ წინაპრების, რომაელების, ამაო ცდა ფუჩინოს ტბის დაშრობაზე და შეუდგნენ ახალი გვირაბის გათხრას. როცა უკანასკნელი მიწა გაარღვიეს და ტბა გვირაბს შეუერთეს, ფუჩინოს ტბის წყალი ისეთი სისწრაფით გამომდინარდა გვირაბში, რომ ტბა რამდენსამე დღეში სულ დაიკალა, დაიწრიტა და იტალიელებს ამით მთელი ორმოცი ათასი დღიური მიწა შეეძინათ...

მაგრამ ყველგან როდი შეიძლება გვირაბებისა და არხების გაყვანით ტბების დაშრობა. არის ისეთი ტბები, რომ მათ გარშემო სრულიად არ მოიძებნება ისეთი დაბალი ადგილი, რომ წყალი იქით მიუშვა და ტბა დააშრო. ადამიანის მხსნელად ასეთ გარემოებაში კვლავ მისი ქვეა-გონება გამოვიდა, და აი როგორ: გაგონილი გეგმებით ქართული ანდაზა, რომ ზღვა კოვზით დაიღვეაო, და აი სწორედ ეს თქმულება გამოიყენა ადამიანმა თავის მხსნელად ბუნების ამ დაბრკოლებასთან ბრძოლაში. როცა ნახა, რომ დაბლად მყოფი ტბის წყალი არსად გაიყვანება, იფიქრა—ამოედგრი, სხვაგან გადაედგრი მის წყალს და ამგვარად დაეაშრობ ტბასაო ასეც

მოიქცა: გამართა უშველებელი ამოსაწერი მანქანები, შვა ასეთ ტბებში და, თუმც ძნელად, ბოლოს მაინც დაშრი-
ტა ტბები და ამგვარად ბევრი ათი და ასი ათასი დღიური
მიწა გაანთავისუფლა ტბებისაგან...

ასე მოიქცნენ, მაგალითად, პოლანდიელები, რომლებმაც
ორი უშველებელი ტბა, ჰარლემისა და ზიუდერზესი, სრული-
ად დააშრეს ასეთი მანქანებით და მთელი მათი წყალი სულ-
ზღვაში გადაასხეს ამალღებული ღარებით... პატარები-კი არ
გეგონათ ეს ტბები: ჰარლემის ტბის სიგრძე, მაგალითად, 22
ვერსი იყო და სიგანე—10, ხოლო ზიუდერზეს ტბა ვაცი-
ლებით უფრო დიდი იყო და ზღვასთან შეერთებული
სრუტითი. პოლანდიელებმა ჯერ ეს სრუტე გადალობეს მაგა-
რი მალალი კედლით, რომ ტბა მოეწყვიტათ ზღვას, ხოლო შემ-
დეგ ჩაუშვეს ტბებში ორთქლით მოშუშავე უშველებელი სა-
წრეტები და მთელი იმოდენა ტბების წყალი რამდენიმე წლის
განმავლობაში სულ ზღვაში გადაღვარეს. ტბების დაშრობა
ხაზინას 7 ნახევარი მილიონი მანეთი დაუჯდა, მაგრამ გაათა-
ვეს მუშაობა თუ არა, მხენელ-მთესიელებმა დაუყოვნებლივ
იყიდეს 6 ნახ. მილიონ მანეთად მთელი ის ნატბარი ადგილი
ხენა-თესვისათვის. ამგვარად ხაზინას ამ ტბების დაშრობა
მხოლოდ ერთ მილიონ მანეთად დაუჯდა.

II

თქვენ უკვე იცით, რომ მდინარეები მრავლად აფუჭებენ
და არიყებენ საუკეთესო მიწებს და ბალ-ვენახებს, მეტადრე
ნიალვრებისაგან ადიდების დროს. 1856 წელს, მაგალითად,
საფრანგეთში მარტო ერთმა მდინარემ ლოარამ წარიყა და
გააფუჭა. ერთ მილიონზე მეტი დღიური საუკეთესო მიწა
და თან სრულიად გაანადგურა მრავალი სოფელი და ქალაქი.

პირველ წერილში ჩვენ უკვე ვსთქვით, როგორ იენებს

თავის თავს ადამიანი ტყეების გაჩეხვით. მართალია, ^{ქრისტეანული} ~~მეფე~~ ბულ ქვეყნებში ადამიანი უკვე მიხვდა ტყეების განადგურების მავნებლობას და შეუდგა გაჩეხილი ტყეების მაგივრად აქ-იქ ახალი ტყეების მოშენებას, მაგრამ სანამ ტყეები გაიზრდებოდეს, მდინარეები განაგრძობენ მიწების წართმევას...

რა დაინახა ადამიანმა, რომ მდინარეები არ იშლიან თავის გამანადგურებელ მოქმედებას, შეუდგა მათთან სხვაგვარად ბრძოლას, სახელდობრ—მთელი მდინარეების გაყოლებაზე მაგარი ჯებირების დაშართვას და ღიდრონი არხების გათხრას, რომ ნიაღვრების დროს დანაწილოს მოზღვავებული წყალი რამდენიმე მომცრო მდინარედ და ამ გზით თავიდან ააცილოს წალექვა და განადგურება მდინარეთა ნაპირებზე მდებარე დაბა-ქალაქებს, ბალ-ვენახებს და მინდვრებს.

ასე მოიქცნენ, მაგალითად, იტალიაში; იქ არის ერთი მდინარე, რომელსაც ჰქვიათ ვალდი-ჰიანა. მისი დაბალი კიდენი ისე იყო წალებული ნიაღვრებისაგან, რომ ალაგ-ალაგ რიყეებს წარმოადგენდა და ალაგ-ალაგ—ციებ-ცხელებიან ქაობებს. ამ ნიწლის წინად იტალიის ინჟინერებმა ნამდვილი ომი გამოუცხადეს ამ მდინარეს, დააკეთეს მრავლად ჯებირები, გათხარეს რამდენიმე არხი, რომლებშიაც უშვებდნენ ნიაღვრების დროს ზედ-მეტ წყალსა, და ამ გზით გამოაკეთეს და გამოსტაცეს ამ მდინარეს ორას ათას დღიურზე მეტი საუკეთესო მიწა.

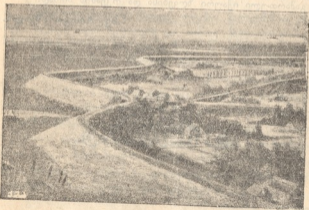
III

გაცილებით უფრო სასტიკი და მედგარი ბრძოლა უბედება ადამიანს ზღვებთან და მათ ყოვლიად-გამანადგურებელ ტალღებთან. გეკოდინებათ, რომ ზღვის ტალღები დღე-ღამე შეუწყნებლად ეხეთქებიან ხმელეთის კიდევებს, ანგრევენ მათ და ამგვარად სტაცებენ ხმელეთს საუკეთესო მიწებს.

მართალია, ამ გზით ზღვა დღე-ღამეში ნახევარ გოჯზე მეტ ვერ მოსტაცებს ხმელეთს მიწას, მაგრამ წლებს განმავლობაში ეს ნახევარი გოჯი მიწა მთელ ვერსებს შეადგენს, და ეს-კი დიდი დანაკლისია ადამიანისათვის...

დიდხანს არ იცოდნენ ადამიანებმა რით და როგორ გამკლავებოდნენ ზღვის საშინელ ტალღებს, მონურად ერიდებოდნენ მათ და უფრო მოშორებით, სამშვიდობო ადგილებში სახლდებოდნენ, მაგრამ ბოლოს, როცა ხალხი ზღვების პირად ძლიერ გამრაველდა, ადამიანმა სამკვედრო სასიცოცხლო ომი გამოუცხადა ზღვასაც და, ზევდა სასიხარულოდ, დასძლია კიდევ...

ჩვენ უკვე ვსტკვით წინა წერილებში, რომ ზღვების პირად ხშირად გროვდება მთელი გორები ქვიშისა, რომლებიც მშვენიერად იკავებენ ტალღებსა, სანამ ქარიშხალი დაჰშლიდეს და დაჰფანტავდეს ამ გორებს. ადამიანმა ნორგო ეს

ზღვის პირად გაკეთებულია ჯებირები ჰოლანდიაში, სიმაღლე ასეთ ჯებირებს აქვთ ორი—სამი საეწი, ხოლო სიგანე 25—70 საეწი.

ქვიშის გორები გრძელ-ძირებიანი მცენარეებით, დაამავრა
 შით ეს ქვიშნარი გორები და ამ გზით შეუკრა გზა ტალ-
 ლებს...

მაგრამ ზღვა ყველგან როდი აგროვებს და როდი აგებს
 ქვიშის გორებს: ზოგან იგი, პირიქით, ანგრევს კიდეებს და
 ამგვარად ნელ-ნელა იწევს ხმელეთზე. აქ სულ სხვანაირად
 ებრძვის ადამიანი ზღვას: აკეთებს მაღალ და განიერ ჯები-
 რებს (ამაღლებულ კედლებს) და ამგვარად იცავს ზღვის
 ტალღებისაგან ხმელეთს.

მარტო ამით არ მოაქვს ჯებირებს სარგებლობა ქვეყნი-
 სათვის: ჯებირები იმავე დროს შეადგენენ საუკეთესო გზებს
 ამ ადგილებში და ხშირად ისეთ განიერს და რამდენიმე რიგ
 ჯებირებს აკეთებენ, რომ თვით სოფლები და ქალაქებიც
 მათზე შენდება. მრავლად არის გაკეთებული ასეთი ჯებირე-
 ბი ზღვების პირად პოლანდიაში, ბელგიაში, გერმანიაში და
 საფრანგეთში; იქ მთელ ას და ათას ვერსზეა ასეთი ჯებირე-
 ბი გამართული იქაური ზღვებისა და ოკეანის პირად.

ივ. როსტომაშვილი.

სამწუხარო ამბავი.

25 ენკენისთვის საშინელმა ცეცხლმა სრულიად გაანადგურა ქართული თეატრი და უმწეო მღვდომარეობაში ჩააგდო ჩვენი მსახიობები: დიიწვა დრამატიული საზოგადოების წიგნთ-საცავი, ტანსაცმელგზი და დეკორაციები. დრამატიული საზოგადოების ზარალმა და მწუხარებამ შეაფიქრინა ყველა ქართველი, რომლებმაც ამ საკითხს შეხედეს, როგორც ეროვნულ უბედურებას.

ეს არც ვასაკვირველია, თუ გავიხსენებთ — რა საფუძველი ჰქონდა საზოგადოდ თეატრს უძველეს დროიდან დღემდის. თეატრი არა მარტო ადამიანის გასართობია, არამედ კეთილი, მოსწრაფების წყაროცაა.

ქართული თეატრი მთელი თავისი ძალ-ღონით ემსახურება საკაცობრიო იდეალებს და თანაც ქართულ ეროვნულ მოთხოვნებსაც არ ივიწყებს.

დიდი შრომა და ღვაწლი დასჭირდა და დასჭირდებოდა კიდევ ამისთვის ქართული თეატრის ქურუმებს, მაგრამ სანამ მათში ცოცხალია ხელოვნებისა და ეროვნულ მისწრაფებათა სიყვარული, ისინი ყოველთვის ძლიერნი იქნებიან და ბედის უკუღმართობასაც წინააღმდეგობას გაუწევენ. ამისათვის საკმარისია გავიხსენოთ საქართველოს თეატრის ისტორია. ის დრო, როცა მას სათავეში უდგნენ ისეთი ძლიერი პიროვნებანი, როგორნიც არიან ხ. ერისთავი, ვასო აბაშიძე, გაბუნია-ცაგარლისა, მესხიშვილი, მესხი და სხვანი.

გავიხსენოთ, რამდენჯერ მშვიერ-მწყურვალე გადადიოდა ეს დასი ადგილიდან ადგილს და, საკუთარ თავ-შესაფარ — მოკლებული, საყვარელ საქმეს ემსახურებოდა ბოლოს ბედმა

გაუღიმა მათ და მრავალ-ტანჯულ ქართველთა მსახიობებს გაუჩნდათ მუდმივი ბინა—ქარგი თეატრი. აქ იკრიბებოდნენ ქართული თეატრის პირველი მუშაკნი და აქვე იყო ვრცელი წიგნთ-საცავი ქართულ ორიგინალურ და ნათარგმნ პიესებისა, რომელთა შეგროვება იმავე მსახიობებმა დაიწყეს. ბედი თვითლისის მსახიობთა შვიდროდ იყო შეკავშირებული ერის ცხოვრებასთან. ერს კარგად ახსოვს მათი ღვაწლი და ახლა, როდესაც დაიწვა თბილისის თეატრი, ის ინაწილებს მწუხარებას დრამატული საზოგადოებისა, და მისთან ერთად ამ მოვლენას თავის უბედურებათ სთვლის.

ქართველი ერის შვილებიც რასაკვირველია საქმეს უყურადღებოდ არ დასტოვებენ ზე ყველანი ერთად: დიდი ზე პატარა, ლარიბი და მდიდარი, თავის წვლილს შემოიტანენ თეატრის აღსადგენად. არ დაივიწყებს ქართველი ერი დიდ ხარალს თავის გონებრივ მსაზრდოებელ ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებისასაც, რომლის ღვაწლი და სარგებლობა ყველასათვის ცხადია და ცეცხლისაგან მიყუჩებულ ხარალი-კი 40 ათას მანეთს აღემატება.

იოსებო.

შერილი რედაქციის მიმართ.

ქ-ნო რედაქტორო!

რადგან ჩვენ ჯერ არ ძალგვიძს ფულით დავეხმაროთ ქართულ თეატრს ამ საშინელ უბედურების დროს, და გესურს-კი რითმე ბელი შეუწყოთ მის ფეხზე დაყენებას, ვთხოვთ ქართულ თეატრის გამგეს დაგვისახელოს პიესა, რომელსაც ჩვენ გადავწერთ.

ქ შ. წ. კ. გ. საზოგადოების თელავის განყოფილების სკოლის მეოთხე განყოფილების მოწათფენი: 1) ლევან ცქიფურიძე. 2) ანიკო ჟღენტაი. 3) ევა მოდებაძე. 4) ელენე ბიძინაშვილი. 5) მარო სიღამონიშვილი. 6) ივანე ბიძინაშვილი. 7) ალექსანდრა მუნჯიშვილი და 8) ელენე ხეთისიაშვილი.

„ნაკადული“-ს რედაქციაში

და

წერა-კითხვის საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში იქვე
შემდეგი წიგნები:

- 1) **ტომის თავგადასავალი**, — თბ. მარკ ტვენისა, თარგმ. გრ. ყიფშიძისა, ფასი 50 კ.
- 2) **რას გვიამბობს ოთახი**, — თბ. ავენარიუსისა, თარგმ. გ. ჯაფარიძისა, ფასი 20 კ.
- 3) **დასურათებული ასაწყობი ანბანი**, — ფასი 1 მ. 20 კ.
- 4) **სკრუჯი და მარლერი**, — საშობაო მოთხრობა, ჩარლზ დიკენსისა, თარგმანი ნინო ნაკაშიძისა, ფასი 25 კ.
- 5) **დასურათებული საყმაწვილო მოთხრობები** პ. კ. ანდერსენისა, ერ. სეტ. ტომპსონისა, გ. ინსაინისა და რ. კიპლინგისა, ფასი 30 კ.
- 6) **ბავშვობა და სიყრმე**, — მოთხრობა ლევე ტოლსტოისა, თარგმ. ნინო ნაკაშიძისა, ფასი 60 კ.
- 7) **ორი მხატვარი**, — თარგმანი დ. ავალიანისა, ფასი 15 კ.
- 8) **სამშობლო ბუნების სარკე**, დასურათებული საყმაწვილო მოთხრობები, — ივანე ელიაშვილისა, ფასი 30 კ.
- 9) **შობა**, მოთხრობა გურიის ცხოვრებიდან, — ნინო ნაკაშიძისა, ფასი 5 კ.
- 10) **ახალგაზრდა მეფის სიზმარი და დევი** — ეგოისტის, ორი მოთხრობა ოსკარ უაილდისა, თარგმ. ივ. მაქავერიანისა, ფასი 5 კ.
- 11) **დათო**, — ირ. ევდოშვილისა, დიდების მადიებელი, თარგმ. ალ. შანშიაშვილისა, ფასი 5 კ.
- 12) **მოთხრობები**, — ლაგერლეფისა და სხვა უცხო მწერლებისა 5 კ.
- 13) **იგავ-არაკნი**, — 125 დასურათებული, პატარა მოთხრობა, ავტორის სურათით, ალ. მირიანაშვილისა, ფასი 75 კ.
- 14) **ბიძია თომას ქობი**, — რომანი ბიჩერ-სტაუსის ზანგთა განათავისუფლების დროისა, სურათებითა და

1914 წ. მიიღება ხელის მოწერა

დასურათებულ საყმაწვილო ტურნალს

საქართველოს
საზოგადოებრივი

„ნაკადული“ - №

← წელიწადი მათე →

ტურნალი გამოვა ჩვეულებრივი პროგრამით, საგანგებოდ არჩეულ სარედაქციო კომისიის ხელმძღვანელობით; წლიურ ხელის მომწერლებს მიეყვამათ:

24 წიგნი „ნაკადულისა“ **12** წიგნი „ნაკადულისა“
მცირე წლოვანთათვის. მოზრდილთათვის.

36 სურათს ნაკადულის I-ლ ვაგერდსე.

საბუქრად 1914 წ. ორივე გამოცემის წლიურ ხელის მომწერლებს მიეცემა წიგნი „მინის ძკრა და ცეცხლის მფრკველა შთები“ (მრავალა სურათებით) გიორგი ანთელიძისა.

ფასი ტურნალისა: წლიურად ორივე გამოცემა—5 მ. ნახევარ წლით—3 მან., ცალკე-ცალკე მცირე წლოვანთათვის **24** წიგნი—3 მან., მოზრდილთათვის **12** წიგნი—3 მან. ფულის შემოტანა შეიძლება ნაწილ-ნაწილადაც.

საზღვარ გარედ: ერთი წლით 7 მ ნახევარი წლით 4 მ. ვსთხოვთ ხელის მომწერლებს თუ ტურნალი „ნაკადული“ არ მისდით, ერთი თვის განმავლობაში გვაცნობონ და აღრესის გამოცვლა დროზე შეგვატყობინონ

ხელის მოწერა შეიძლება

ტფილისში — „ნაკადულის“ რედაქციაში, ზუბალაშვილის სახლი, გოლოვინის პროსპ. № 8. Редакция „Накадули“, Головинский пр. № 8, შემოსასვლელი დავითის ქუჩიდან № 2. და წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების წიგნის მაღაზიაში, სასახლის ქუჩა. ქუთაისში — ისიდორე კვიციანიძესთან, მ. ყაუხჩიშვილთან და თ. მთავრიშვილთან. სამტრედიისში — ვლ. ნაცვალაძესთან. — შოთში — თეოდოლე კანდელაკთან. ბათუმში — ენ. სოფიო ნაკაშიძესთან, ტროფიმ ინსარაძესთან ფოსტაში, და ანასტასია ლომინაძესთან. ოზურგეთში — ლანჩხუთში — ლეო იმნაძესთან. თელავში — ვასო პაატაშვილთან. ახალციხეში — კონსტანტინე გვარამაძესთან. ბაქოში — ვასილ ახვლედიანთან, ნინო გელაშვილთან და ივანე ელიაშვილთან. გორში — ნინო ლომოყურთან და ქეთევან ჯაფარიშვილთან. სოხუმში — ენ. მარიამ ანჩაბაძესთან. კიათურაში — ივანე გომელაურთან. ჯანჯაში — ბ. ამბოქაძესთან. ერევანში — ე. ოღი შარისთან. სიღნაღში — ნ. ახმეტელაშვილთან. ყარსში — ივ. საათაშვილთან. ალექსანდროპოლისში — ს. შატ. ბერაშვილთან. ნახიჩევანში — სამსონ მარჯანიშვილთან. ხონში — მ. ი. ქავჭავანიძესთან. რაკაში. — მასწავლებ. ილია გოგეასთან რედაქტორი ნინო ნაკაშიძე.